

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ

**РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ
ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ
ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ
ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ**

Методичні рекомендації

Київ – 2023

Авторський колектив:

Брисковська О. М., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (Національна академія внутрішніх справ); **Богатиков О. В.** (Національна академія внутрішніх справ); **Бондар С. В.**, кандидат юридичних наук (Національна академія внутрішніх справ); **Старенький О. С.**, доктор юридичних наук (Національна академія внутрішніх справ); **Філіпов Ю. Є.** (Національна академія внутрішніх справ)

єцензенти:

Мовчан А. В. – провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Бурлака В. В. – начальник відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидат юридичних наук

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 23 листопада 2022 р. (протокол № 3)

К 320 Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами [Текст]: метод. рек / [О. М. Брисковська, О. В. Богатиков, С. В. Бондар, О. С. Старенький, Ю. Є. Філіпов]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. 60 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено способи вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами, розкриті основні питання початкового етапу розслідування, особливості проведення окремих процесуальних дій, а також розглянуті можливості використання спеціальних знань під час розслідування таких злочинів.

Адресовані практичним працівникам правоохоронних органів, науково-педагогічним працівникам та здобувачам вищої освіти.

УДК 343.346:343.74:343.985

© Брисковська О. М., Богатиков О. В., Бондар С. В.,
Старенький О. С., Філіпов Ю. Є., 2023

© Національна академія внутрішніх справ, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
I. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ.....	7
II. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ	10
III. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ.....	22
IV. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ	32
V. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АІС	автоматизована інформаційна система
ДНЗ	державний номерний знак
ІТС	інформаційно-телекомунікаційна система
ІПНП	Інформаційний портал Національної поліції України
КК	Кримінальний кодекс України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
НПУ	Національна поліція України
НСРД	негласна слідча (розшукова) дія
ОЗУ	організоване злочинне угруповання
ОРЗ	оперативно-розшуковий захід
СРД	слідча (розшукова) дія
СОГ	слідчо-оперативна група
ТЗ	транспортний засіб
ТУ	технічні умови

ВСТУП

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в умовах запроваджених воєнного стану, комендантської години, збільшення патрулів та блокпостів рівень загальної злочинності у перших півроку зменшився на 25 % порівняно з минулим роком. Водночас спостерігається збільшення кількості окремих видів злочинів, зокрема відслідковується стабільна тенденція щодо збільшення числа незаконних заволодінь транспортними засобами – майже на 86 % у порівнянні з минулорічним аналогічним періодом¹. Такі кримінальні правопорушення завдають потерпілим значних матеріальних збитків, що особливо гостро відчувається сьогодні, коли кошти необхідні для вирішення більш життєво важливих, нагальних проблем, вважаючи на те, що значна кількість людей втратила роботу, має зруйноване житло або фізично постраждалих родичів, які потребують медичного відновлення тощо. Відтак підвищення ефективності розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень в сучасних умовах має надзвичайно вагоме значення, а проблеми розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами (ТЗ), вчиненими організованими групами, не втрачають своєї актуальності і на сьогодні².

Високий споживчий попит на транспортні засоби у зв'язку із збільшеною мобільністю населення, низька правова свідомість громадян, спрямована на збереження свого ТЗ стимулюють вчинення таких злочинів. При цьому злочинців не зупиняє ні соціальний стан власників ТЗ, ні ступінь захищеності автомобілів. Так, нерідко предметом розкрадань стають ТЗ з державними номерними знаками.

Кризові процеси в державі створюють підґрунтя для формування організованих груп, які вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами³. Суспільна небезпека таких груп зростає внаслідок того, що у воєнний час вірогідність наявності у зловмисників вогнепальної зброї в разі збільшується. Приміром, «За процесуального керівництва Житомирської окружної прокуратури, з урахуванням зібраних слідством доказів, трьом особам повідомлено про підозру у незаконному придбанні, зберіганні та носінні бойових припасів (ч. 1 ст. 263 КК України), а також двома із них – у незаконному заволодінні ТЗ, вчиненому за попередньою змовою групою осіб, пов'язаному з проникненням у домоволодіння (ч. 2 ст. 289 КК України)»⁴.

¹ Вплив війни на злочинність в Україні *Укрінформ* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3536394-vpliv-vijni-na-zlocinnist-v-ukraini.html>.

² Богатиков О. В. Особливості механізму вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом під час воєнного стану *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2022 № 2.

³ Лютий В.В. Наукова розробленість питання протидії незаконним заволодінням транспортними засобами, вчиненими організованими групами *Право і суспільство* 2015. № 6-2. С. 199.

⁴ Трьом мародерам, яких затримали на блокпосту в Житомирі після крадіжки в Ірпені, обрали запобіжні заходи URL: https://www.zhitomir.info/news_206876.html.

Рівень розслідування незаконних заволодінь ТЗ залишається вкрай низьким. Результати опитування 150 слідчих Національної поліції України щодо оцінки ефективності розслідування незаконних заволодінь ТЗ, вчинених організованими групами, свідчать про те, що 78 % опитаних вважають таку ефективність незадовільною, тільки 21 % відмітили задовільний рівень і 1 % визначили такі розслідування достатньо ефективними.

Організовані групи, які вчиняють серійні незаконні заволодіння ТЗ, складаються з професійних викрадачів, які використовують все більш новітні технічні засоби подолання найсучасніших типів і досконалих видів протиугінних систем, постійно поліпшуючи свою злочинну майстерність, підвищуючи свої кримінальні навички. Чим складніше подолати перешкоди як до місця збереження, так і до самого наміченого ТЗ, тим більш кваліфіковані правопорушники, які вчиняють такі злочини у складі групи, тим стійкіша та більш організована така група. Основна мета злочинної діяльності таких осіб – це отримання прибутку від збуту транспортних засобів, якими незаконно заволоділи¹.

¹ Богатиков О. В. Використання спеціальних знань під час розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами учинених організованими групами. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 282–285.

І. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Предметом злочину, передбаченого ст. 289 Кримінального кодексу України (КК), є транспортний засіб. Відповідно до примітки ст. 286 КК України під транспортними засобами (зокрема, у ст. 289 КК України) слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби. Таке ж визначення закріплено і в ч. 12 ст. 121 КУпАП. Зміст зазначених понять розкритий у регулятивному законодавстві. Так, із п. 1.10 правил дорожнього руху (ПДР) випливає, що: транспортний засіб – це пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів; автомобілі бувають легковими, вантажними, спеціального призначення; автобус – це автомобіль з кількістю місць для сидіння більше дев'яти з місцем водія включно, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення пасажирів та їхнього багажу із забезпеченням необхідного комфорту та безпеки; механічним є транспортний засіб, що приводиться в рух з допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини і механізми, а також тролейбуси і транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт; мотоцикл – це двоколісний механічний транспортний засіб з боковим причепом або без нього, що має двигун з робочим об'ємом 50 куб. см і більше. До мотоциклів прирівнюються моторолери, мотоколяски, триколісні та інші механічні транспортні засоби, дозволена максимальна маса яких не перевищує 400 кг. Своєю чергою, у ст. 1 ЗУ від 5 квітня 2001 р. «Про автомобільний транспорт» визначається, що автомобіль – це колісний транспортний засіб, який приводиться в рух джерелом енергії, має не менше чотирьох коліс, призначений для руху безрейковими дорогами і використовується для перевезення людей та (чи) вантажів, буксирування транспортних засобів, виконання спеціальних робіт. Автомобілі можуть класифікуватись за різними критеріями: 1) за призначенням (транспортні, спеціальні, гоночні); 2) за прохідністю (дорожні, кар'єрні, підвищеної прохідності); 3) за типом двигуна (парові, бензинові, дизельні, з газовою установкою, з газовою турбінною установкою, з газовою генераторною установкою, з електричним двигуном). Предметом розглядуваного злочину мають визнаватись, серед іншого, автоматизовані й автономні автомобілі.

До інших самохідних машин, згаданих у примітці ст. 286 КК України, належать дорожні, будівельні, сільськогосподарські та інші спеціальні машини (автокрани, екскаватори, скрепери, грейдери, дорожні котки, асфальтоукладники, авто- і електрокари і навантажувачі, комбайни тощо). Трамваї і тролейбуси (пасажирські, вантажні, ремонтні тощо) належать до міського електротранспорту, рух якого здійснюється відповідно до ПДР. Не є предметами злочину, передбаченого ст. 289 КК України, рухомий склад метрополітену, фунікулера та інших видів залізниць (пасажирські й вантажні потяги, локомотиви, дрезини тощо), а так само річкові та морські судна.

Водночас такі види транспорту, як всюдиходи, аеросани та амфібії належать до предмета розглядуваного злочину (п. 2 ППВСУ № 14).

Основним безпосереднім об'єктом злочину є контрольоване використання автомобільного транспорту, додатковими безпосередніми об'єктами – життя та здоров'я особи, право власності.

Об'єктивна сторона цього злочину виражається в незаконному заволодінні ТЗ. Воно може бути вчинене шляхом активної поведінки особи, тобто шляхом вчинення певних дій. П. 1 примітки ст. 289 КК України розкриває це поняття, як вчинене умисно з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом ТЗ у власника чи користувача всупереч їх волі. Пленум Верховного Суду України в постанові № 14 від 23 грудня 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» (п. 15) зазначив, що під незаконним заволодінням ТЗ слід розуміти умисне, протиправне вилучення його з будь-якою метою у власника або законного користувача всупереч їх волі (з місця стоянки чи під час руху) шляхом запуску двигуна, буксирування, завантажування на інший ТЗ, примусового відсторонення зазначених осіб від керування, примушування їх до початку чи продовження руху тощо. Заволодіння ТЗ повинно бути незаконним, мати протиправний характер. Це означає, що винна особа не має права використовувати ТЗ для поїздки на ньому. Способи незаконного заволодіння ТЗ можна класифікувати за різними підставами. 1. Щодо ТЗ злочин вчиняється шляхом: запуску двигуна; буксирування; завантаження на інший транспортний засіб. 2. Щодо власника або законного користувача: примусове відсторонення від керування; примушування до початку чи продовження руху. 3. За умовами заволодіння: таємно; відкрито. 4. За характером протиправних дій: шляхом обману; шляхом зловживання довірою; шляхом застосування насильства або погроз. 5. За місцем викрадення: з місця стоянки; під час руху.

Дане кримінальне правопорушення визнають закінченим з моменту, коли ТЗ почав рухатись унаслідок запуску двигуна чи буксирування, а якщо заволодіння відбувається під час руху ТЗ – з моменту встановлення контролю над ним. Проникнення в кабінку, гараж чи інше сховище, спробу запустити двигун або буксирувати ТЗ з метою заволодіння ним, необхідно розглядати як замах на вчинення злочину. Не є незаконним заволодіння ТЗ у стані крайньої необхідності, наприклад, для того, щоб терміново доставити тяжко хвору людину до лікарні, приборкати стихійне лихо, усунути іншу небезпеку, яка загрожує людям, інтересам суспільства чи держав

Суб'єкт злочину – фізично осудна особа, яка досягла: 16-річного (ч. 1 ст. 289 КК України) або 14-річного віку (ч. 2,3 тієї ж статті).

Суб'єктивна сторона злочину виражається тільки в прямому ТЗ засобом, усвідомленню суспільну небезпеку цього діяння і бажає так діяти. Якщо особа допустила фактичну помилку і вважала, що завдяки його службовому стану або дружнім стосункам чи на правах родичів, він має право користуватися ТЗ, то відповідальність за цією статтею не наступає.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 289 КК України) є вчинення тих самих дій повторно; за попередньою змовою групою осіб; у поєднанні з насильством, що є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою його застосування; проникнення у приміщення чи інше сховище; та завдання значної матеріальної шкоди¹.

До вчинення незаконного заволодіння ТЗ, організованою групою, притаманні: 1) участь кількох осіб (три і більше); 2) попередня зорганізованість; 3) стійкість (забезпечення стабільності і безпеки свого функціонування, централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки); 4) мета вчинення двох і більше злочинів; 5) об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи; 6) розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану².

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / І.А. Вартилицька, О.В. Микитчик; за заг ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. С. 646.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Ю.Л. Шуляк, А.В. Савченко; за заг ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. С. 98.

II. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

Спосіб вчинення незаконного заволодіння ТЗ, учиненого організованою групою – це взаємозалежний комплекс дій злочинців з планування, підготовки, учинення, маскування та переховування транспортних засобів якими незаконно заволоділи організовані групи з врахуванням складу групи, особистісними властивостями її учасників щодо навичок використання засобів і знарядь.

Аналіз результатів вивчення оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень дає можливість класифікувати способи вчинення незаконного заволодіння ТЗ:

- у таємний спосіб;
- у відкритий спосіб:
без застосування насильства
із застосуванням насильства або погроз (ч. 2 або ч. 3 ст. 289 КК України);
- шляхом обману чи зловживання довірою (ч. 1 ст. 289 КК України).

Спосіб незаконного заволодіння автотранспортним засобом в деяких випадках впливає на рівень суспільної небезпеки, таке діяння визначає кваліфікацію за відповідною частиною ст. 289 КК України. Наявна інформація про спосіб скоєння злочину дає можливість визначитись з спрямуванням розслідування в початковий період. Відповідно до результатів вивчених матеріалів оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень визначено, що у більшості випадків незаконне заволодіння ТЗ вчиняють у таємний спосіб (75 %), у відкритий – 15 %, шляхом обману чи зловживання довірою – 9 %.

Відповідно до роз'яснень, викладених у Постанові Пленуму Верховного Суду України, можна виокремити способи незаконного заволодіння ТЗ та класифікувати їх відповідно до різних підстав:

1. Залежно від справності ТЗ злочин вчиняється шляхом:
 - запуску двигуна;
 - буксирування;
 - завантаження на інший ТЗ.
2. Відповідно до власника чи законного користувача ТЗ:
 - примушування до початку чи продовження руху;
 - примусове відсторонення від керування.
3. Залежно від умов заволодіння:
 - таємно;
 - відкрито.
4. Залежно від характеру протиправних дій:
 - шляхом застосування насильства або погроз;
 - шляхом зловживання довірою;
 - шляхом обману.
5. Залежно від місця викрадення:
 - з місця стоянки;

– під час руху.

Наведений в Постанові перелік способів незаконного заволодіння ТЗ є безумовно неповний, оскільки це не є основним завданням Пленуму Верховного Суду України¹.

Значення подальшої наукової розробки оперативно-розшукової характеристики злочинів, вчинених організованими групами, обумовлюється складністю доведення факту участі у них її членів поряд із встановленням обставин певного злочину, частіше – злочинів, які кваліфікуються, як правило, за сукупністю². А тому на початку досудового розслідування злочинів ознаки участі в ньому організованої групи не завжди очевидні.

За результатами вивчення оперативно-розшукових справ щодо територіальної діяльності організованих злочинних груп, що спеціалізуються на незаконному заволодінні ТЗ, такі організовані групи можна класифікувати за територією злочинної діяльності на такі види: групи, які діють у масштабі одного району – районні (23 %); групи, які вчиняють такі злочини у межах області – обласні (27 %); групи, які вчиняють незаконні заволодіння ТЗ на території декількох суміжних областей – регіональні (28 %); групи, які діють на території всієї країни – міжрегіональні (12 %); групи, які вчиняють злочини на території кількох держав – міждержавні (10 %).

Вивчення кримінальних проваджень дало можливість встановити, що раніше дуже часто траплялися випадки виготовлення дублікатів ключів ТЗ в автосервісах на площах продажі ТЗ з пробігом та автомагазинах. Після придбання такого ТЗ члени організованих груп встановлюють за ним спостереження й за сприятливих обставин незаконно заволодівають ним. Місце вчинення незаконного заволодіння ТЗ обирається в більшості випадків, зважаючи на реальну можливість проникнути непомітно на стоянку ТЗ, за найкоротший час зробити злом та миттєво подолати перешкоди, що заважають вчиненню злочину.

В більшості випадків джерелом отримання інформації про ТЗ для незаконного заволодіння є результати спостереження за місцями стоянки та паркування ТЗ (77 %); місцями, де водії обмінюються інформацією, що цікавить злочинців (авторинки, автомагазини, автомайстерні, автомийки, гаражі) (16 %); від потерпілого (7 %).

Почастішали випадки попереднього заготовляння предметів, як засобів (приміром, металева труба, монтажівка, тощо), що не дають власникові вийти з будинку, квартири, іншого приміщення для блокування вхідних дверей.

Під час повномасштабної війни Російської Федерації на території України, особи, неодноразово судимі за аналогічні злочини, переважно вчиняють незаконне заволодіння ТЗ в такі способи:

під час повітряної тривоги. Коли вулиці пусті від людей, власник з сім'єю знаходиться в бомбосховищі, а ТЗ залишений біля будинку, на стоянці;

¹ Бояренко А. Ю. Способи скоєння незаконного заволодіння транспортними засобами. *Форум права*. 2011. № 2. С. 117.

² Лютий В. В. Спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами. *Наук. вісн. Дніпропетровського державного ун-ту внутр. справ*. 2015. № 4. С. 324.

під час комендантської години, що характеризується більшим терміном часу відсутності як власника, так і інших людей у відповідному місці;

сам власник евакуювався з небезпечних місць перебування залишивши свій транспортний засіб в гаражі або іншому приміщенні на тривалий термін зберігання.

Вчинення таких злочинів зазвичай супроводжується проникненням зловмисників до домоволодінь із застосуванням відповідних **засобів**, як механічних, технічних, так і електронних з метою отримання доступу до ТЗ, що зберігається. Приміром, на блок-посту перед в'їздом у Житомир працівники поліції 29.03.2022, зупинили та викрили зловмисників, коли вони переганяли викрадене авто з окупованого міста. Установлено, що викрали автомобіль марки BMW X1 з подвір'я домоволодіння жителя міста Ірпінь, яка у зв'язку з воєнними діями виїхала за кордон, троє жителів однієї із західних областей¹.

Вище згадані перші два способи вчинення незаконного заволодіння ТЗ об'єднує характерна особливість – відсутність як власника та людей біля наміченого місця вчинення злочину на значний термін часу, що створює комфортні умови для зловмисників, так і небажаних очевидців, свідків, та впевненість у наявності достатнього часу для втілення злочинного задуму. Час вчинення незаконного заволодіння ТЗ, день чи ніч, у воєнний час значення немає. Вік зловмисників, які вчиняють незаконні заволодіння транспортним засобом не змінився від мирного часу, це особи віком від 18 до 45 років. В більшості випадків чоловіки.

Але таким способом вчинення передувє *попередня підготовка незаконного заволодіння ТЗ*, яка зазвичай включає такі елементи:

- вибір предмета вчинення (модель, марка автомобіля, колір, товарний вигляд, рік випуску);
- так звана «розвідка» щодо перебування власника ТЗ біля місця його зберігання, спостереження за його поведінкою;
- вибір місця скоєння злочину (гараж, бокс, платна стоянка, вулиця);
- вибір часу вчинення (вечір, ніч, день);
- вивчення режиму роботи та умов охорони об'єкта (відомча, позавідомча, сторожова, приватна);
- вивчення конструкцій замикаючих пристроїв закритих об'єктів;
- вивчення шляхів підходу та відходу від місця злочину;
- підбір учасників злочину, розподіл ролей та функцій між ними;
- планування злочинної діяльності;
- пошук спеціальних знарядь та технічних засобів, у тому числі транспорту;
- виготовлення підроблених номерних знаків або їх використання від інших ТЗ;
- підготовка місць укриття («відстою») викраденого (лісовий масив, яр, гараж, майстерня чи інше підсобне приміщення);

¹ Трьом мародерам, яких затримали на блокпосту в Житомирі після крадіжки в Ірпені, обрали запобіжні заходи URL: https://www.zhitomir.info/news_206876.html.

– легалізація викраденого (підробка документів водіїв, перебивка заводського маркування на основних вузлах та агрегатах, заміна номерних знаків);

- пошук каналів збуту викраденого (продавців, покупців, посередників);
- вироблення певної лінії поведінки;
- протидія правоохоронним органам на випадок «провалу» та ін.

Всі ці обставини явно свідчать про відсутність раптово виниклого наміру заволодіти ТЗ і всього лише тимчасового бажання покататися на ньому. Факти буксирування або навантаження та вивезення автомобіля з місця події, вартість автомобіля, його престижність є доказами розкравдань «на замовлення».

З особливою ретельністю готуються крадіжки зі стоянок, що охороняються, гаражів та інших закритих об'єктів. Неохоронювані ТЗ часто викрадають без попередньої підготовки, наприклад автомобілі, залишені водіями без нагляду з незачиненими дверцятами або опущеним склом. Процес безпосереднього вчинення крадіжок, головним чином, складають дії та прийоми злочинців, спрямовані на подолання різних перешкод, нейтралізацію охоронних систем та протиугінних пристроїв, проникнення у чужі транспортні засоби та заволодіння ними.

Як *знаряддя та інструменти*, що полегшують доступ до салону або кабіни ТЗ, застосовуються найрізноманітніші предмети та пристосування: ключі, ножі, виделки, металеві лінійки, викрутки, відмички, дротяні гачки та каміння. Часто використовується лише груба фізична сила, наприклад, удар кулаком чи ногою по склу. Якщо автомобіль обладнаний якимось складним радіоелектронним протиугінним пристроєм, то його нейтралізація зазвичай здійснюється спеціальними електронними приладами типу «код-граббер» або «код сканер». У момент встановлення водієм системи в режим охорони або виходу з нього перехоплюється радіосигнал, який згодом розкодовується та використовується для відключення охоронної сигналізації.

Менш складні протиугінні пристрої, що не мають автономних джерел живлення, злочинці просто відключають від системи подачі електропостачання автомобіля (наприклад, від'єднують клеми від акумулятора), після чого сигналізація не спрацьовує.

Механічні замки (скоби, «секретки»), які зазвичай встановлюються на важелі перемикання передач, педалі управління, кермо або колеса, перепилоються (зламуються) на місці стоянки ТЗ або в іншому, більш безпечному місці. У цих випадках як знаряддя злочину застосовуються різні металорізальні інструменти, спеціальні кусачки чи набори відмичок механічних замків. Останнім часом злочинці часто використовують дрель із фрезою, яка може працювати від акумулятора.

Проникнення на об'єкти, що охороняються, завжди пов'язане з необхідністю виконання ряду додаткових прихованих дій щодо подолання спеціальних огорож, розблокування охоронної сигналізації, відволіканню сторожів, службових собак тощо.

Об'єкти, що охороняються, можуть бути двох типів:

1) відкриті – платні стоянки, території фірм та підприємств, ділянки приватних домоволодінь, залізничні платформи;

2) закриті – гаражі, бокси, ангари, майстерні, контейнери, спеціальні споруди.

Доступ до ТЗ на відкритих охоронюваних об'єктах може здійснюватися під виглядом родичів та знайомих потерпілого, працівників спеціальних служб (пожежної охорони, податкової інспекції, держстраху тощо). Нерідко для цих цілей використовуються підроблені документи (технічні паспорти на транспортний засіб, посвідчення водія, різні платіжні квитанції, розписки).

Для проникнення у закриті об'єкти злочинці використовують наступні *прийоми вчинення незаконних заволодінь ТЗ*: зламування дверних запорів; спилювання петель гаражних воріт; пролом стіни; підкоп; піддомкрачування нижніх та верхніх перекриттів будови; віджимання дверей; вирізання (висвердлювання) замикаючих пристроїв; підбір ключа (відмички) до замку дверей та ін.

Після подолання всіх перешкод та проникнення у ТЗ перед злочинцями зазвичай постає завдання запустити двигун. Це вони роблять трьома способами: з'єднують контактні дроти замку запалювання безпосередньо; підбирають ключ до замку запалювання чи іншу відмичку; запускають двигун ТЗ за допомогою буксирування.

Найбільш поширеним прийомом легалізації викраденого ТЗ є підроблення документів. Можливі такі варіанти: ТЗ викрадається, а потім на нього виготовляються документи або ж вводяться в обіг документи на раніше придбаній, але не придатний для подальшого використання ТЗ.

Способи отримання підроблених документів на ТЗ, яким незаконно заволоділи:

- придбання документів на автомобілі, знищені внаслідок нещасних випадків чи злочинів (згорілі, втоплені, пошкоджені в результаті дорожньо-транспортних подій до стану неможливості подальшого використання) з метою подальшого використання відомостей про номери кузова чи(і) двигуна для їх перебування на викраденому авто. Таким чином на викрадене авто у злочинців з'являються документи без ознак матеріальної підробки;

- придбання рам згорілих авто разом з документами з метою подальшого використання для вварювання частини панелі з номером кузова на викрадене авто. Таким чином на викрадене авто у злочинців також з'являються документи без ознак матеріальної підробки;

- змова з власником автомобіля певної моделі, марки, кольору (як правило, представницького чи бізнес класу) та придбання у нього документів на авто. В подальшому власник звертається до сервісних підрозділів із заявою про втрату, викрадення документів та отримує нові. А у злочинців на руках залишаються документи на авто без ознак матеріальної підробки. Як правило, зазначені документи використовуються для легалізації автомобілів аналогічних характеристик (марки, моделі, кольору, року випуску тощо). Таким чином з'являються так звані «автомобілі-двійники».

Інший прийом – це розкрадання та реалізація ТЗ зі зміненим ідентифікаційним номером. Серед поширених варіантів зміни номера ідентифікації, можна виділити три основні:

1) колишній номер спочатку «вирівнюється» за допомогою використання пластику, потім застосовується електродугове зварювання та подальше таврування. Далі гравіюються основні знаки вторинного маркування і, вже потім, кріпиться металева пластина зі знаками вторинного маркування;

2) «добивання» в ідентифікаційний номер нових символів з допомогою клейм, гравіювання та додавання вставок повторного маркування;

3) демонтаж або вирізання кількох (двох, трьох тощо) фрагментів маркованої панелі кузова цілком і монтаж в освічений отвір фрагмента зі знаками вторинного маркування.

Останнім часом найпоширенішим є такий спосіб скоєння аналізованих злочинів, коли злочинці після викрадення *пропонують потерпілому викупити у них його ж ТЗ*. У цьому випадку злочинці поміщають ТЗ у спеціальне приміщення – «відстійник», зв'язуються з потерпілим та пропонують повернути викрадене в нього майно за винагороду.

Сума, яку вимагають злочинці, зазвичай становить 1/3 від фактичної вартості викраденого ТЗ. Єдина та кінцева мета такого способу аналізованого виду злочинного діяння полягає в отримання фінансового доходу за допомогою повернення потерпілому його ж ТЗ.

Коли злочинці викрадають ТЗ для повернення за винагороду, вони ретельно обирають потерпілого, вивчають його, оскільки від цього залежить обраний ними спосіб реалізації злочинних умислів та подальше отримання матеріального прибутку. Такі злочини, за оцінками експертів, складні у документуванні. Одержавши за «викуп» викрадений автомобіль, потерпілий виконує «інструкції» злочинців, звертаючись до поліції про «випадкову» знахідку викраденого автомобіля, навмисно приховуючи фактичні обставини його повернення. Розшук автомобіля припиняється. Саме через це такі злочини не нашли своє відображення в офіційній статистиці, що не дозволяє оцінити справжні масштаби поширення.

Якщо власник відмовляється, ТЗ «показово» спалюють, або якщо є «замовлення» на дану марку ТЗ перефарбовують, перебивають номери їх кузова чи(і) двигуна, розбирають їх на запчастини тощо. Для переміщення викраденого автомобіля організовані злочинні групи використовують транспорт для прихованого (вантажівки) чи замаскованого (евакуатори) перевезення. Крім того, транспортування ТЗ, яким незаконно заволоділи, в більшості випадків, здійснюється «своїм ходом». Під час такого транспортування злочинці використовують транзитні номери, підроблені документи, а також «автомобіль супроводження», як правило, він також представницького класу. Під час руху містом «автомобіль супроводження» знаходиться одразу позаду ТЗ, яким незаконно заволоділи – злочинці, що ним керують, слідкують за можливим переслідуванням. Після виїзду за межі населеного пункту «автомобіль супроводження» переміщується на певну відстань попереду викраденого авто – злочинці, що ним керують, визначають

наявність поліцейських постів патрулювання, тощо та телефоном попереджають про небезпеку співучасників, які керують ТЗ яким незаконно заволоділи.

Останнім часом почастишали також випадки *«замовних» викрадень ТЗ*. Розкрадання на замовлення здійснюються, як правило, за наявності попередньої змови з майбутнім власником або покупцем, який вже має ТЗ, що знаходиться або аварійному стані (наприклад, після ДТП), або з більшим терміном експлуатації.

Спочатку злочинці вишукують свою жертву, яка має ТЗ з відмінними технічними характеристиками, певного кольору та моделі. Потім на викраденому ТЗ підробляють ідентифікаційний номер. Як правило, з попереднього ТЗ виймається шляхом вирізання та частина кузова, на якій є ідентифікаційний номер та «вшивається», за допомогою зварювання, у викрадений ТЗ.

Навіть якщо ТЗ викрадається на замовлення покупця, злочинці не виключають отримання грошей із справжнього його власника. У в такому разі вони телефонують жертві і пропонують повернути це викрадене майно за винагороду. Якщо потерпілий дає свою згоду на викуп свого ж ТЗ, то обумовлюється сума викупу та місце зустрічі. Однак при зустрічі злочинці заволодіють грошима та зникають на викраденому ТЗ. За таким сценарієм жертва втрачає все – і ТЗ, і кошти.

Набувають актуальності також кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням ТЗ з метою подальшого повного його розбирання на запчастини для їх реалізації. При такому способі розкрадання відпадають усі питання, пов'язані з постановкою ТЗ на реєстраційний облік, для цього також потрібно менше людей, яким необхідно платити. Подібні незаконні заволодіння переважно здійснюються невеликими групами у складі з 4–6 чоловік. ТЗ, як правило, відганяється неподалік місця його знаходження, де вже підготовлено укриття у власних або орендованих гаражах, ремонтних майстернях, територіях підприємств тощо. Надалі цей ТЗ розбирається на запчастини.

Реалізація запасних частин відбувається, як правило, через Інтернет, автомобільні розбирання, автомайстерні та авторинки. В останні роки все частіше зустрічається новий спосіб розглянутого виду злочинності – сценарій крадіжки застрахованого від розкрадання транспортного засобу.

Для отримання страхової винагороди за викрадений ТЗ у рамках цієї злочинної діяльності потрібен результат, що ґрунтується на наступному:

- необхідно укласти договір зі страховою компанією та сплатити страхові внески;

- далі має настати страхова подія, тому злочинцями здійснюється його інсценування та фіксація, тобто оформляються документи зі страхового випадку, як «розкрадання транспортного засобу»;

- потім подаються документи до страхової компанії, у якій здійснюється перевірка цієї документації, страхової події, та яка зрештою здійснює розрахунок та виплату страхової компенсації.

Таким чином, знання способу вчинення незаконних заволодінь ТЗ є передумовою організації ефективної роботи з їх розкриття та профілактики.

Склад організованої групи незаконного заволодіння ТЗ. Аналіз оперативно-розшукових справ і кримінальних проваджень свідчить, що злочинна група, як правило, складається з організатора, або лідера – 75 %; фахівців з електроніки відкриття транспортного засобу та зняття його з сигналізації – 72 %; осіб, яка спеціалізуються на транспортуванні ТЗ – 65 %; фахівців з технічного обслуговування, переобладнання, перефарбування ТЗ – 25 %; перегонщика до місця реалізації – 56 %; осіб, які визначають модель та марку «наміченого» ТЗ для незаконного заволодіння – 23 %; осіб, які знаходять покупців – 40%. Практика розслідування незаконних заволодінь ТЗ організованими групами, показує, що часто злочинці створюють групи чисельністю від трьох до шести осіб з твердою ієрархією та чітко розподіленими обов'язками між членами групи. За результатами проведеного дослідження групи у складі трьох осіб становлять 18 %.

Вивчення кримінальних проваджень дало можливість встановити наявність судимостей у членів організованих груп, які вчиняють незаконні заволодіння ТЗ. Дослідження показало, що 44 % членів таких груп не судимі, раніше судимі за вчинення аналогічних злочинів – 28%, судимі більше двох разів – 12 %, вчинили злочини, але уникали кримінальної відповідальності – 9 %, рецидивісти – 5 %, до кримінальної відповідальності притягалися, але винесений вирок не був пов'язаний із позбавленням волі – 4 %). Основну кількість учасників (95 %) становлять чоловіки.

Судячи з матеріалів вивчення оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень щодо розглядуваних злочинів у процесі розслідування не завжди встановлюється лідер злочинної групи, що пояснюється ретельною підготовкою злочинців до скоєння таких злочинів та згуртованістю членів злочинних груп.

За результатами проведеного дослідження були встановлені кількісні характеристики груп, які вчиняють незаконні заволодіння ТЗ: групи із трьох осіб становлять 16 %, з чотирьох – 11 %, із п'яти – 13 %, із шести – 15 %, із семи – 5 %, із восьми – 7 %, із дев'яти – 9 %, із десяти – 24 %. Крім того, констатовано, що організовані групи з незаконного заволодіння ТЗ формуються, в основному, за територіальною ознакою й вчиняють злочини у межах сусідніх районів.

Аналіз інтерв'ювання практичних працівників та матеріалів кримінальних проваджень дає можливість визначити зміст злочинних груп. *Районні групи* формуються за територіальною приналежністю та існують в тій місцевості, де проживають їхні члени (населеному пункті, місті, районі, області). Середня чисельність таких груп – до 6 осіб, переважно раніше не судимі, але вчиняли різні правопорушення. Такі організовані групи можуть не мати чіткої спеціалізації, їхні учасники можуть поєднуватися і для вчинення інших злочинів проти власності. Перші вчинені незаконні заволодіння ТЗ відбуваються *випадково створеними групами*, які не мають злочинного досвіду – це початкова стадія їхньої злочинної діяльності. Такі групи ще не мають

складної структури і не об'єднані певними цілями. Але після отримання навіть незначного злочинного досвіду, можна спостерігати тенденцію переходу такої групи на вищий ступінь організованості. Відповідно до злочинної «спеціалізації» і розподілу ролей, то спостерігається поєднання обов'язків у членів організованих злочинних груп. На початковій стадії розвитку групи лідер може одночасно бути як організатором, так і безпосереднім виконавцем незаконного заволодіння ТЗ. Пізніше відбувається розподіл «обов'язків», що не дає можливості зробити категоричний, твердий висновок про те, хто яку функцію виконує в групі. Дана особливість є характерною для початкового етапу становлення всіх організованих груп.

До *регіональних груп* входять злочинці з суттєвим досвідом злочинної діяльності, така діяльність значно цілеспрямованіша, а її злочинні зв'язки сягають за межі відповідної області. Структура таких груп більш досконала. До неї, як правило, входять: безпосередні виконавці незаконних заволодінь («кучери»); фахівці з приховування ТЗ, якими незаконно заволоділи (фахівці із сфери автобізнесу, автослюсарі, працівники приватних майстерень та ін.); особи, які переганяють ТЗ («кур'єри») з місця викрадення до місця приховання; особи, які займаються реалізацією (збутом) («збувальники») ТЗ, яким незаконно заволоділи, а також інші куратори та організатори злочинів. Структура управління (розподілу) злочинною діяльністю організована, отже позбавляє лідерів та авторитетів від необхідності безпосереднього проведення злочинних дій. Створенням злочинної організації слід визнавати сукупність дій, спрямованих на її виникнення (формування, заснування, утворення), зокрема шляхом трансформації одного кримінально протиправного об'єднання в інше (наприклад, перетворення однієї чи декількох злочинних груп (за попередньою змовою чи організованих) у злочинну організацію)¹.

Структурна частина злочинної організації – це її складовий елемент, який утворює певне відокремлене об'єднання людей, що за тими чи іншими ознаками вирізняється із загальної кількості учасників організації. Структурною частиною може бути лише відокремлена (територіально та (чи) функціонально) група осіб. Такий підрозділ злочинної організації передбачає наявність принаймні одного керівника і рядового учасника. Одного співучасника не можна вважати структурною частиною, оскільки це суперечить позиції законодавця, який поряд із членами стійкого ієрархічного об'єднання виділяє структурні частини такого об'єднання². Структурна частина злочинної організації може мати й інші ознаки: «загальну касу», розподіл ролей (функцій) між учасниками структурної частини, план злочинної діяльності, план підготовки та вчинення конкретних злочинів, систему захисту від викриття³. Територіальними структурними частинами слід вважати відокремлені групи,

¹ Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. С. 20.

² Вознюк А. А. Кримінально-правова характеристика структурної частини злочинної організації *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. №2(28). С. 159–166.

³ Демидов Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. С. 57–58.

що діють на різних територіях і виконують ті самі функції, що й злочинна організація загалом. Функціональними структурними частинами є відокремлені групи, які виконують різні функції в злочинній організації. Водночас доцільно виокремити і так звані змішані (функціонально-територіальні або територіально-функціональні) структурні частини, тобто структурні підрозділи, що діють на різних територіях і виконують різні функції¹².

Результати аналізу слідчої і судової практики дозволяє класифікувати групи з незаконного заволодіння ТЗ залежно від характеристик предмету злочинного посягання, стійкості групи і кримінальної спеціалізації (вчинення одного кримінального діяння більше двох раз), мети кримінального правопорушення, способів вчинення (дій щодо підготовки, вчинення та приховування), особи правопорушника, їх кількості та згуртованості, а також обстановки (часу, місця та умов) викрадення та територіальності діяльності з вчинення незаконного заволодіння ТЗ:

– *прості або ситуативні* (організована група);

– *заздалегідь підготовлені нескладні* (злочинна організація – стійке, ієрархічне об'єднання декількох осіб, члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп. ч. 4 ст. 28 КК);

– *ретельно сплановані складні* (злочинна спільнота – об'єднання двох чи більше злочинних організацій ч. 4 ст. 255 КК). До складу злочинної спільноти можуть входити й організовані групи.

Отже, незаконне заволодіння ТЗ, переважно, вчиняється організованою групою з різним ступенем зорганізованості, що з часом через стійкість існування і кримінальної спеціалізації трансформується від простої форми існування як організована група через злочинну організацію до складної як злочинна спільнота.

Перша група – прості (або ситуативні) незаконні заволодіння ТЗ. Предметом кримінальних правопорушень, вчинюваних такими групами, стають ТЗ економ класу вітчизняного виробництва або виробництва країн ближнього зарубіжжя. Встановлені заводом-виробником замки на дверцятах не обладнаних сигналізацією ТЗ легко відкриваються будь-яким твердим пласким предметом (ножицями, викруткою, пилкою, іншим ключем від авто тієї ж марки, моделі тощо). Крім зазначених ТЗ, обладнані заводською стандартною сигналізацією чи (або) іншими засобами захисту проти викрадення, які не є складними для зламу, відносяться до так званих популярних, з якими злочинці успішно справляються (відключають сигналізацію, обірвавши знизу провід, який проходить із салону автомобіля до генератора та слугує для постійного

¹ Вознюк А. А. Кримінально-правова характеристика структурної частини злочинної організації *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. №2(28). С. 159–166.

² Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ : Норма права, 2021. 130 с.

забезпечення сигналізації током. Для заведення двигуна злочинці використовують спеціально виготовлений із міцного металу інструмент, що має назву «звертиш» і виглядає як стандартний ключ із шестигранником на кінці. Також злочинцями може використовуватись пристрій для знімання рамочного механізму личинки замка)¹. Такі групи діють на території населеного пункту або у масштабі одного району. До такої групи можуть входити від трьох до шести злочинців. Відповідно до ч.3 ст.28 КК України кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Друга група – заздалегідь підготовлені нескладні незаконні заволодіння ТЗ. Найчастіше безпосереднім предметом даного різновиду заволодінь стають ТЗ імпортного виробництва, а саме: Toyota Corolla, Honda Civic, Volkswagen Passat, Volkswagen Golf, Toyota Camry тощо. Вчиняють даний різновид викрадень злочинні групи з трьох до шести чоловіків, як правило, гастролерів (мешканців суміжних областей), які приїждять до певного міста, орендують житло на два-три місяці, за цей період незаконно заволодівають кількома автомобілями (у середньому від 2-х до 10), кожен з яких негайно збувають. До такої групи може входити більше шести злочинців. Це об'єднання набуває організованого характеру на більш-менш тривалий час. Йому притаманна ієрархічність² злочинної організації – це такий розподіл ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність її рядових учасників організаторам: організатору (організаторам) усієї злочинної організації та організатору (організаторам) структурної частини³. Такі групи діють на території однієї області так і на територіях суміжних областей.

Третю групу утворюють ретельно сплановані складні незаконні заволодіння ТЗ. Безпосереднім предметом даного різновиду незаконних заволодінь ТЗ стають заздалегідь визначені (у тому числі, замовлені) автомобілі імпортного виробництва не тільки середнього, але й представницького чи бізнес класу, а саме: Lexis 550, Audi 100, Audi A6 і A8, Toyota RAV4, Toyota Land Cruiser, Volkswagen Touareg, BMW із терміном експлуатації до 5-ти років. Викрадений автомобіль можуть перефарбувати, перебити номери кузову й двигуна, придбати нові документи, після чого продати повністю укомплектований автомобіль. Близько 80 % перерахованих марок ТЗ вивозяться за межі держави, частіше за все у колишні республіки СРСР

¹ Криміналістика України: питання і відповіді - Навчальний посібник, 2012р. URL: <http://mego.info/матеріал/46-отождження-особи-за-ознаками-зовнішності-портретна-експертиза>.

² Хавронюк М., Мельник М. Ознаки і поняття організованої групи та злочинної організації (кримінально-правовий аспект). *Право України*. 2000. № 4. С. 61.

³ Ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкуванні учасників такої організації її організатору (керівнику) і забезпечує порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності (абз. 2 п. 12 ППВСУ від 23.12.2005 № 13).

(особливо південні). Таким чином, незаконні заволодіння ТЗ, вчинені злочинними організованими групами, набувають державного та міжнародного характеру, вчиняють злочини на території всієї країни або на території декількох держав. До такої групи може входити більше десяти злочинців. Такі організовані групи спеціалізуються на заволодінні ТЗ, що мають гарний візуальний та технічний стан, високу вартість з багатою комплектацією.

Кінцева мета кримінально-протиправної діяльності організованих груп – отримання доходів від збуту ТЗ, якими незаконно заволоділи. Така організована група є своєрідною «кримінальною надорганізацією» злочинною спільнотою (ч. 4 ст. 255 КК України), що спеціалізуються на «кримінальному автобізнесі». Про об'єднання злочинних організацій може свідчити: 1) встановлення єдиного керівництва злочинної спільноти, яке можуть здійснювати як одна, так і декілька осіб; 2) спільне планування або безпосереднє вчинення злочинів учасниками злочинних організацій, що входять до злочинної спільноти¹.

Отже, незаконне заволодіння ТЗ організованими групами, вчиняють переважно в таємний спосіб, як правило під «кураторством» злочинних організацій вищого щабля кваліфікації та організованості, які займаються організацією викрадень ТЗ як усередині країни, так і за її межами (територія України використовується як транзитна), контролюють ринки збуту викраденого автотранспорту, підпільні майстерні, що здійснюють підготовку автомобілів до реалізації, забезпечують зміну ідентифікаційних номерів вузлів та агрегатів тощо.

¹ Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. С. 19.

III. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Після прибуття на місце події члени слідчо-оперативної групи (СОГ) з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, відомості про можливих очевидців, встановлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та ймовірні шляхи їх відходу. Успіх розкриття більшості злочинів залежить від оперативності, чіткості та послідовності дій слідчого саме під час початкового етапу розслідування. Це твердження є особливо актуальним щодо розслідування незаконних заволодінь ТЗ, учинених організованими групами. Адже чим раніше стає відомо про вчинення злочину, тим менша ймовірність незворотної втрати слідів, обстановки даної події, та можливості встановлення обставин вчинення злочину, чим швидше працівники карного розшуку та слідчі за взаємодії з іншими службами розпочнуть встановлювати необхідні фактичні дані, тим реальніша можливість швидко виявити та затримати злочинців. Процес розслідування злочинів на початковому етапі характеризується певними особливостями, однією з яких є фактор часу, а тому доцільно враховувати і проміжок часу, що минув після виявлення факту незаконного заволодіння ТЗ.

Для встановлення обставин незаконного заволодіння ТЗ на початковому етапі розслідування, доцільно не тільки з'ясувати відомості, що містяться у заяві про незаконне заволодіння ТЗ, а й встановити у потерпілого (заявника), детально опитавши його:

- як довго був відсутнім водій, з якою метою та де саме перебував у момент незаконного заволодіння;

- ймовірний час та точне місце події (фіксація розташування місця незаконного заволодіння щодо прилеглих будинків, шляхів підходу й під'їзду до місця вчинення такого кримінального правопорушення дозволить оперативно-розшуковими заходами відпрацювати прилеглу територію, з метою встановлення місцезнаходження ТЗ та виявити можливих свідків та випадкових очевидців даного факту, визначити можливий напрям руху ТЗ яким незаконно заволоділи);

- встановити точну адресу місця стоянки, звідки незаконно заволоділи ТЗ його GPS координати (широта і довгота);

- наявність на місці викрадення проїжджих доріг, їх стан, характеристика та напрямок;

- спосіб запуску двигуна, спосіб переміщення ТЗ з останнього місця стоянки;

- наявність на місці події, а також на місці виявлення (затримання) ТЗ, слідів, речових доказів та інших предметів, що не належать власнику;

- наявність і характер матеріальних слідів на місці злочину і прилеглої до нього території, їх точне розташування, вид, форма, параметри; відомості про

справність (несправності, пошкодженнях) виявлення (затриманого) після незаконного заволодіння ТЗ;

- встановити свідків події. Свідками-очевидцями можуть бути власники сусідніх гаражів, двірники, таксисти, мешканці квартир, вікна яких виходять до місця вчинення злочину, чергові охоронюваних стоянок (сторожі), паркінгів, власники транспортних засобів, які паркуються поблизу, інші особи, яким відома будь-яка інформація про обставини події¹;

- встановити, чи знаходилися інші ТЗ безпосередньо біля місця викраденого ТЗ, на момент виявлення злочину (з метою проведення заходів щодо відпрацювання власників зазначених ТЗ);

- встановити наявність відеокamer зовнішнього спостереження в районі вчинення такого кримінального правопорушення наявність (кінотеатрів ТРЦ, супермаркетів, банків, фітнес клубів, фірм і т.д.), для отримання відповідних необхідних записів відрізка часу за поточну добу та можливості встановити: спосіб незаконного заволодіння ТЗ; чисельність осіб вчинення кримінального правопорушення, зовнішні ознаки зловмисників; можливий напрямок пересування після незаконного заволодіння, та напрямок пересування до місця вчинення злочину; шлях, по якому рухався ТЗ із місця пригоди і точний час незаконного заволодіння;

- за можливості отримати відомості про прикмети правопорушника/правопорушників (при детальному опитуванні потерпілого, очевидців злочину, перегляд відеозаписів з наявних камер відеоспостереження на місці події), якщо мав місце розбійний напад з метою заволодіння ТЗ – встановити наявність зброї і напрям його руху;

- встановити можливі шляхи відходу та місця появи (переховування) ТЗ, яким незаконно заволоділи та правопорушників;

- якщо з'ясується, що ТЗ, яким незаконно заволоділи, рухається по маршруту до іншої області, то для виявлення його місцеперебування доцільно звернутися до систем відеофіксації номерних знаків ТЗ АІС «Відеоконтроль-Рубіж», «Гарпун», що фіксують сам факт та час руху ТЗ і державні номерні знаки, але є ймовірність, що вони вже належать іншому ТЗ;

- уточнити, кому саме належить ТЗ – заявнику чи іншій особі, встановити право власності. Також доцільно уточнити відомості про осіб, які керували ТЗ за довіреністю, наявність довіреності на ТЗ та осіб, які керували ТЗ за домовленістю та були обізнані про встановлені на місці зберігання та на сам ТЗ засоби захисту та могли їх відключити для подолання перешкод охорони ТЗ; допитати таких осіб;

- хто мав доступ до ТЗ (ключі від гаражу, блок сигналізації, ключі від замка запалення);

З'ясувати у потерпілого (заявника) відомості про його особу (паспортні дані, місце роботи та проживання, місцеперебування (місцезнаходження) його

¹Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами підрозділами Національної поліції України: практичний посібник з елементами інтерактивних технологій / Бондар В.С., Бочковий О.В., Дудоров О.О., Кривонос М.В., Скляніченко Д.В. та ін. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О.О. Дудорова. Севе́родонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2020. С.139.

абонентський номер, тривалість розпорядження і управління автомобілем, щомісячний дохід, психофізіологічний стан (сп'яніння, захворювання);

- уточнити наявність у власника документів на ТЗ (паспорт транспортного засобу, водійське посвідчення, свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, довіреність, договір купівлі-продажу, договір дарування, договір успадкування та інші документи) по-можливості одержати відповідні документи (або їх копії);

- встановити кількість і комплектацію ключів на ТЗ, а також наявність їх дублікатів, кількість та їх місцезнаходження, а також з'ясувати на яких СТО ТЗ обслуговувався (де наявна можливість створити дублікати ключів від ТЗ та підключитися до бортового комп'ютера), а також адреси інших місць з ремонту або обладнання засобами захисту ТЗ від незаконного заволодіння;

- наявність, з прив'язкою до місця викрадення, на встановлених напрямках маршрутів патрулювання нарядів патрульної поліції;

- реєстраційні дані про ТЗ: марку, модель, модифікацію, державний реєстраційний номерний знак, вартість та, по можливості, ідентифікаційний номер (VIN номер);

- рік випуску та місце виготовлення, дату придбання (місяць, рік);

- колір ТЗ за документами, а також при візуальному сприйнятті;

- наявний технічний стан ТЗ, стан вузлів, приладів автомобіля;

- індивідуальні особливості ТЗ, а саме відмітні ознаки салону, кузова наявність характерних дефектів зовнішнього покриття, технічні пошкодження та інші відмінні ознаки;

- наявність декорування салону;

- кількість палива в баку;

- тривалість руху ТЗ;

- відомості про пробіг автомобіля;

- з якою метою та як часто використовувався ТЗ;

- виявити чи застрахований даний ТЗ (можлива схема інсценування кримінального правопорушення самим власником ТЗ для отримання страхової виплати за ТЗ та заздалегідь обумовлених коштів за незаконну угоду з його незаконного заволодіння та перепродажу, тощо);

- з'ясувати чи були у потерпілого борги (приміром, забрали ТЗ за борги, а жертва про це нікому не розповіла);

- чи не перебуває він у заставі, встановити можливість перебування даного ТЗ у кредиті;

- вартість такого ТЗ на сьогоднішній день;

- чи в тому ж місці придбав ТЗ де і проживає постраждалий;

- встановити де був придбаний ТЗ, яким незаконно заволоділи, в автосалоні чи на вторинному ринку у попереднього власника, скільки власників було у даного ТЗ, і за який термін часу власники мінялися та чи два комплекти ключів видав автосалон та попередній власник до придбаного ТЗ (для відпрацювання працівників даного автосалону, щодо отримання інформації що становить оперативний інтерес та надання запиту на вищевказаний автосалон

на предмет виготовлення дублікатів ключів на транспортний засіб який був проданий даним автосалоном та яким, пізніше незаконно заволоділи);

– чи залишались у багажнику й салоні які-небудь предмети, особисті речі, цінності, чи не залишені в салоні технічний паспорт автомобіля, посвідчення на право керування транспортними засобами, мобільні телефони або інші телекомунікаційні пристрої, або наявність багажу в ТЗ його індивідуальні ознаки;

– де зберігався ТЗ на охоронюваних стоянці або гаражі, приватному огороженому дворі чи надійно замкненому гаражі оснащеним протиугінною системою чи на не охоронюваній місцевості: прибудинковій території, біля супермаркетів, кафе, на обочині дороги і т. д. Прийоми безпосереднього проникнення до місця знаходження ТЗ досить численні й в основному визначаються конкретним місцем і умовами зберігання такого засобу. Перш ніж незаконно заволодіти ТЗ, злочинець долає перешкоди щоб проникнути як у гараж, так і в ТЗ. Залежно від складності перешкод можна робити висновок про рівень підготовки зловмисників, їх організованість та стійкість, рівень «кваліфікації». Прийоми проникнення до місця знаходження ТЗ обумовлені кількісним складом учасників злочинної групи. У разі незаконного заволодіння ТЗ шляхом підкопу під гараж, серед учасників злочинної групи можуть бути задіяні особи віком до двадцяти років, статура яких дозволяє проникнути у відносно вузький отвір. Для організованих злочинних груп характерним є застосування способів, що істотно не пошкоджують автомобіль, адже завдана шкода вимагає додаткових витрат для його відновлення;

– чи наявні протиугінні системи на ТЗ (електронні механічні, або електронні і механічні) в тому числі приховані, наявність GPS-навігатора для відстеження місцезнаходження, вид системи блокування, назва сигналізації тощо. Механізм незаконного заволодіння ТЗ, обладнаного сучасними системами захисту, складає відповідний алгоритм послідовних дій, у відповідності до умов члени організованих груп визначають та формують способи вчинення таких кримінальних правопорушень, що включають дії співучасників щодо подолання різних систем захисту ТЗ, застосовуючи знаряддя та засоби не тільки механічні, але й складні радіоелектронні пристрої для зчитування, підсилення, запам'ятовування, відтворення, а також глушіння радіосигналів. Вчинення таких дій залишає сліди у навколишньому середовищі, враховуючи і електронні. Складність способу вчинення незаконного заволодіння ТЗ визначається метою, яку поставили перед собою злочинці. Пошук злочинців за ознаками способів вчинення злочину повністю обґрунтований і достатньо ефективний, оскільки кожному способу притаманні свої особливості. Вони проявляються у матеріальній обстановці місця події, обумовлені професійними якостями і навичками злочинців, характером виконуваних ними дій, властивостями засобів злочину тощо. Механізм скоєння незаконних заволодінь ТЗ з подоланням систем захисту дає можливість зробити певні висновки про особу зловмисника (переважно групу злочинців). Обрання відповідного алгоритму послідовних дій, призначених для незаконного заволодіння ТЗ, обладнаного сучасними системами захисту, перш за все залежить від підготовленості злочинців.

Злочинні угруповання характеризуються високоякісною технічною оснащенням для подолання сучасних систем захисту та чітким розподілом ролей, що свідчить про високий ступінь організації кримінальної діяльності та готування до скоєння злочинів¹;

Працівники оперативних підрозділів та дільничні інспектори поліції з метою виявлення ТЗ, якими незаконно заволоділи, на своїх зонах обслуговування оглядають двори, вулиці, провулки, лісопаркові зони, гаражі, території гаражних кооперативів, автостоянок, гаражів державних, приватних та колективних підприємств, авторинки, мийки та інші місця можливого зберігання автотранспорту, а також об'єкти дорожнього автосервісу. Важливо періодично вивчати інформацію стосовно організованих злочинних угруповань та осіб, які проходять у справах оперативного обліку, проводити перевірку їх транспортних засобів.

Спеціальні заходи за планом «Перехват» – це сукупність першочергових організаційних, процесуальних та інших заходів, які здійснюються централізовано, згідно з планом, у короткий проміжок часу (протягом 2-3 годин) при максимальному зосередженні сил, засобів, спрямованих на розшук транспортного засобу.

Спеціальні заходи полягають у блокуванні міста, району, області ймовірних шляхів руху розшукуваного ТЗ, можливого переховування викрадених ТЗ (майданчики відпочинку на автомагістралях, кемпінги, автозаправні станції, СТО, державні, кооперативні та приватні майстерні, фірми й торговельні підприємства різних форм власності, які займаються продажем ТЗ і запасних частин, стоянки й гаражні кооперативи тощо)².

Заходи на місці події дозволяють встановити напрямок руху транспорту яким незаконно заволоділи, виявити очевидців і осіб, які можуть бути свідками злочину, відшукати предмети, які можуть бути речовими доказами, а часом і розкрити злочин «гарячим слідом».

З використанням джерел оперативної інформації встановлюють та перевіряють на причетність до злочину осіб, які:

- переховують в орендованих гаражах ТЗ для подальшої їх легалізації;
- вчиняють викрадення, підроблення та збут документів на ТЗ;
- здійснюють зміну номерів вузлів та агрегатів ТЗ;
- здійснюють на замовлення перевезення ТЗ з-за кордону;
- збувають на авторинках легалізовані автотransпортні засоби;
- здійснюють прийом і здавання на металобрухт частин ТЗ, та джерела таких надходжень;

¹ Христов О.Л., Денисенко Є.М. Особливості встановлення механізму вчинення незаконних заволодінь автомобілями обладнаними системами захисту. *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції*: матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 30.10.2018) Дніпро. Дніпропетров. держ. унів. внутр. справ 2018. С. 238-241.

² Порядок організації і тактики проведення поліцейської операції «Перехват»: методичні рекомендації / Ю.І. Давигора, Д.І. Никифорчук, В.І.Василинчук, С.В. Тіхонов, В.А. Куліков, В.В. Крижна. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 5.

– були раніше засуджені за злочини, пов’язані з незаконним заволодінням ТЗ, контрабандою, зміною номерів вузлів агрегатів, підробленням документів на ТЗ.

Крім того, встановлюють:

– можливі шляхи підходу-відходу (під’їзду-від’їзду) особи, яка вчинила злочин (групи осіб), та проводять пошукові заходи за цими маршрутами з метою виявлення слідів і матеріальних об’єктів, придатних для з’ясування обставин правопорушення, загублених або викинутих злочинцем знарядь злочину, предметів із викрадених транспортних засобів, інших речей, які мають значення для встановлення особи правопорушника, місць розміщення засобів відеоспостереження і фіксації навколишньої обстановки (стаціонарних камер відеоспостереження, реєстраторів у транспортних засобах), їхніх власників;

– відомості про місця знаходження знарядь вчинення кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення;

– інші відомості, що можуть бути використані у кримінальному провадженні як джерела доказів.

У разі отримання позитивної інформації щодо осіб, причетних до вчинення злочину, або встановлення таких осіб чи інших відомостей, негайно рапортом доповідають про це слідчому та ініціюють питання про доцільність проведення окремих процесуальних дій.

У подальшому сприяють організації та здійснюють розшук і затримання осіб, які підозрюються в учиненні незаконного заволодіння ТЗ. У випадку, *коли особа, яка, ймовірно, вчинила незаконне заволодіння ТЗ, відома, працівник оперативного підрозділу здійснює такий комплекс заходів:*

– перевіряє таку особу за оперативними та іншими обліками Національної поліції України та МВС України через відповідні підрозділи інформаційної підтримки (ІП «АРМОР», ІП «Особа», ІП «Розшук», персонально-довідковим обліком ІП «Оперативно-довідкова картотека» тощо);

– встановлює коло зв’язків цієї особи, серед яких можуть бути невідомі співучасники злочину;

– з’ясовує відомості щодо наявності у ймовірно причетних до злочину осіб родинних зв’язків та інших місць проживання, реєстрації (у цих місцях може зберігатися незаконно здобуте майно, транспортні засоби, використані під час вчинення злочину, речі, документи, засоби зв’язку тощо).

Створена АІС (автоматизована інформаційна система) дозволяє об’єднати інформацію про кримінальні правопорушення, пов’язані з незаконними заволодіннями ТЗ, осіб, які їх учинили, інформацію про місце перебування особи, судимість, кримінальні зв’язки та викрадений транспорт в одне ціле у вигляді електронного дос’є, що в результаті створює можливість отримувати інформацію із прив’язкою до конкретного викраденого ТЗ, а також інформацію щодо осіб з прив’язкою до всіх викрадених ними ТЗ за весь період їхнього кримінально протиправного життя. АІС об’єднала в єдине ціле такі обліки, як АІС «ОСОБА», АІС «АДРЕСА», АІС «УГОН», АІС «ОГ», АІС «ЄДИНИЙ ОБЛІК», АІС «ВЛАСНИК АВТОТРАНСПОРТУ», АІС «ЗАРЕЄСТРОВАНІЙ АВТОТРАНСПОРТ», АІС «КРИМІНАЛЬНА СТАТИСТИКА», АІС

«ЮРИДИЧНА ОСОБА», «ТЗ, ЩО РОЗШУКУЮТЬСЯ» – автоматизований облік відомостей про ТЗ, що розшукуються у зв'язку з незаконним заволодінням, безгосподарних ТЗ, викрадених, втрачених номерних знаків тощо. В результаті цього з'явилася можливість одержувати таку інформацію: про осіб, які мають зв'язок із кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із незаконним заволодінням ТЗ, та про їхнє місцезнаходження з прив'язкою до відповідного викраденого ТЗ; про викрадений автотранспорт (марка/модель, ДНЗ, вузли та агрегати автотранспорту тощо) та його місцезнаходження; про зареєстрований автотранспорт, який знаходиться у користуванні громадян, які є причетними до кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортом, а також про всі технічні операції автотранспорту; про осіб, які причетні до організованих угруповань та скоювали кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням автотранспортом; про адреси та територію, де були скоєні злочини, пов'язані з незаконним заволодінням автотранспортом, а також інформацію про обставини скоєного кримінального правопорушення, вид та спосіб незаконного заволодіння транспортним засобом. АІС «АРМОР» дозволяє одержувати наявну інформацію про осіб: адреси мешкання; наявність транспортного засобу та зброї; коли, ким та за що притягувалася конкретна особа (група осіб) до кримінальної чи адміністративної відповідальності; коли і де відбувала покарання в місцях позбавлення волі; наявність розшуку; звернення в ВНП із заявами і повідомленнями.

Пошук інформації може здійснюватися за одним або комплексом параметрів, узятих у сукупності. Можливості АІС «АРМОР» дозволяють виконувати дуже велику кількість запитів. Запити можна виконувати з урахуванням віку, статі та росту особи, адреси проживання (району, населеного пункту, вулиці, будинку), ВНП (який притягував до кримінальної або адміністративної відповідальності, що надавав дозвіл на володіння зброєю).

При проведенні оперативно-розшукових заходів доцільно з'ясувати та уточнити наступні обставини:

- хто, на думку потерпілого (заявника), може бути причетним до незаконного заволодіння ТЗ;
- прикмети правопорушника його установчі дані, якщо вони відомі, наявність зброї і напрямок його руху;
- спосіб підготовки, вчинення та приховування незаконного заволодіння ТЗ;
- спосіб приховання ТЗ, яким незаконно заволоділи;
- мета незаконного заволодіння ТЗ;
- місце виявлення або місце знаходження викраденого ТЗ та приблизний час його залишення злочинцями;
- наявність та характер наслідків вчиненого кримінального правопорушення;
- наявність злочинної групи та роль кожного її учасника, хто є організатором;

- обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності кожного з учасників вчинення кримінального правопорушення;
- їх причетність до вчинення інших, у тому числі, аналогічних злочинів;
- характеристика осіб, які вчинили таке кримінальне правопорушення (наявність судимості, певної освіти (наприклад, технічної), перебування на обліках, безпосередня роль у вчиненні злочину;
- які причини та умови, що сприяли вчиненню даного злочину (ів);
- характер та розмір збитку, заподіяного таким злочином;
- наявність пом'якшуючих або обтяжуючих кримінальну відповідальність обставин вчинення такого злочину¹;
- шляхи і способи підходу (відходу) до місця викрадення (пішки, на транспорті);
- відомості про осіб, причетних до скоєння даного злочину, а також про осіб, яким може бути відомо про злочинні наміри і дії злочинців;
- анкетні і інші характерні дані осіб, причетних до скоєння незаконного заволодіння ТЗ (підозрюваних);
- фізіологічні дані (зріст, тіло додавання, фізична сила, ознаки зовнішності, наявність особливих примет);
- біологічні дані (група крові, слина, наявність захворювань);
- психофізіологічні дані (осудність, стан якого-небудь сп'яніння);
- індивідуальні особливості особистості злочинців (навички, звички, нахили, інтереси, професійні вміння, особливо по відношенню до транспортних засобів);
- наявність можливих тілесних ушкоджень у ймовірних злочинців;
- наявність у особи, яка вчинила незаконне заволодіння ТЗ, судимостей; відомості про інші злочини, скоєні з використанням транспортного засобу яким незаконно заволоділи;
- наявність або відсутність можливих підготовчих дій до вчинення незаконного заволодіння ТЗ (вибір транспортного засобу певної марки, моделі, кольору та, року випуску і т.д.); вибір для вчинення незаконного заволодіння певного місця і часу;
- час виникнення умислу на вчинення незаконного заволодіння ТЗ;
- дані про дії, ймовірних підозрюваних після вчинення незаконного заволодіння ТЗ;
- обставини, при яких очевидці бачили факт скоєння незаконного заволодіння ТЗ, осіб, які можуть бути причетними до даного злочину (дата, час і точне місцезнаходження очевидця на момент скоєння незаконного заволодіння ТЗ);
- докладні відомості про дії злочинців на місці злочину; при не встановленні осіб, які вчинили незаконне заволодіння ТЗ, необхідно з'ясувати де, коли і ким раніше відбувалися незаконні заволодіння ТЗ аналогічним способом; дані осіб, схильних до їх вчинення: перебувають на місцевих оперативних обліках;

¹ Малиновська Т.М., Тихоненко Л.Л. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування: метод. рек. Харків. 2015. С. 19.

- відомості про осіб, які цікавилися ТЗ, яким незаконно заволоділи, до вчинення злочину і мали до нього вільний доступ;
- дані про можливих свідків злочину, близьких родичах і знайомих потерпілого;
- відомості про осіб, які виявили викрадений ТЗ;

В окремих ситуаціях також з'ясуванню підлягають обставини придбання і реєстрації ТЗ з використанням автоматизованих інформаційно-пошукових систем «Автомобіль», «Угон», «Розшук Інтерпол», «Документ», «Номерний знак», «Штраф-майданчик», «Водій», а в разі необхідності – шляхом звернення із запитом до заводу-виробника з метою з'ясування чи випускається такий ТЗ з відповідними комплектуючими¹.

В залежності від місця вчинення незаконного заволодіння ТЗ (гараж, охоронювана стоянка, прибудинкова територія, двір домоволодіння, стоянка ТРЦ, кінотеатрів, кафе і т.д.), пори доби (ранок, обід, ніч), характеристики ТЗ (марка автомобіля, рік випуску, ступінь зношеності, протиугінні засоби), можливо встановити спосіб проникнення до ТЗ та до місця його зберігання. Це в свою чергу характеризує спосіб вчинення кримінального правопорушення та визначає професійні здібності, навички, особливості виконуваних дій зловмисників, які проявляються у матеріальній обстановці місця події. А тому, виходячи із факту вчинення незаконного заволодіння ТЗ у відповідному місці визначаються різні конкретні пошукові завдання². Отже, чим складніше подолати перешкоди як до місця збереження так і до самого, наміченого ТЗ, тим більш кваліфіковані правопорушники, які зазвичай вчиняють злочини у складі груп, тим стійкіша та більш організована така група. Для них характерна підвищена конспірація, наявність бази для переобладнання або розукомплектування ТЗ, наявність стійких каналів збуту викраденого.

Члени організованих груп використовують складні технічні засоби та знаряддя. Такі організовані групи спеціалізуються на заволодінні ТЗ, що мають візуально гарний стан, багату комплектацію, позитивні технічні показники і високу вартість. Основна мета злочинної діяльності таких осіб це отримання доходів від збуту ТЗ, якими незаконно заволоділи.

Аналіз практики свідчить, що більшість незаконних заволодінь ТЗ характеризується типовими обставинами, що дозволяють визначити алгоритм поведінки злочинця.

Спосіб злочину може свідчити про багато обставин його вчинення. Складність способу вчинення злочину визначає професійні якості, технічну оснащеність, місце вчинення злочину, а іноді навіть кількість осіб, які брали участь у вчиненні протиправного діяння для отримання високих доходів³.

Відповідно до КПК України однією з обставин предмета доказування у кримінальних провадженнях зазначеної категорії є спосіб вчинення заволодіння

¹ Малиновська Т.М., Тихоненко Л.Л. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування: метод. рек. Харків. 2015. С. 19.

² Брисковська О.М. Особливості криміналістичної характеристики незаконного заволодіння автотранспортом. *Митна справа*. 2013. № 4 (88). Ч 2 Книга 1. С.115.

³ Бондаренко В.В. Розслідування злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу: дис. ... канд. юрид. наук.. Київ, 2018. С. 48.

ТЗ. Встановлення способу заволодіння ТЗ дозволить слідчому вирішити низку завдань, що мають значення для провадження, зокрема: 1) визначити «слідові картину» злочину; 2) встановити особу злочинця або скласти психологічний портрет ймовірного злочинця та вжити заходів щодо її швидкого затримання; 3) висунути правильні оперативно-розшукові та слідчі версії; 4) вчасно провести необхідні ОРЗ; 5) прийняти обґрунтоване рішення про вибір подальшого напрямку розслідування; 6) встановити негативні обставини злочину та ін. Вказані обставини безперечно спрямовані на забезпечення всебічності й повноти досудового розслідування.

IV. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Особливості проведення слідчої (розшукової) дії огляд при розслідуванні незаконного заволодіння ТЗ, учиненого організованою групою.

При розслідуванні незаконних заволодінь ТЗ, учинених організованою групою, огляд місця події є одним із важливих способів збирання доказів. Для недопущення зміни обстановки та втрати слідів вчинення такого кримінального правопорушення (вплив пішоходів, зацікавлених осіб або погодних умов) та з метою охорони місця події доцільно негайно спрямувати туди співробітників патрульної поліції та СОГ. Огляд рекомендується проводити за участю потерпілих або очевидців злочину, пояснення яких дозволить усвідомити механізм подій, що відбулися, та цілеспрямовано здійснювати пошук слідів і речових доказів.

А тому своєчасно та сумлінно проведений огляд місця події дає можливість встановити важливі дані:

- 1) місце, умови та час незаконного заволодіння ТЗ;
- 2) можливий спосіб вчинення незаконного заволодіння ТЗ;
- 3) механізм кримінального правопорушення, засоби та знаряддя, що були застосовані, черговість дій його учасників, термін часу затрачений на такий злочин. Виявити сліди, за якими можливо визначити напрям руху правопорушників при прибутті на місце вчинення злочину на невстановленому ТЗ та зникнення з транспортом, яким незаконно заволоділи. За слідами, залишеними зловмисниками, встановити антропометричні дані (приблизний зріст, розмір взуття) правопорушника (правопорушників), предметів одягу, використаних технічних засобів тощо;
- 4) виявити зміни в обстановці на місці події, переставлення предметів, речей їх зникнення або поява;
- 6) висунути версії щодо причин незаконного заволодіння ТЗ;
- 7) відомості про свідків злочину та осіб, котрі можуть описати правопорушників;
- 8) відомості, що характеризують особи злочинців (вказують на причетність до злочину групи правопорушників);
- 9) технічний стан ТЗ у випадку його виявлення або залишення внаслідок пошкодження тощо¹.

Слід зазначити, що результати огляду місця події багато в чому залежать від правильності визначення його меж. Правильне визначення, з урахуванням наявних свідчень очевидців та свідків кримінального правопорушення, меж огляду місця події дасть можливість встановити шляхи підходу та відходу

¹Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами підрозділами Національної поліції України: практичний poradnik з елементами інтерактивних технологій / Бондар В.С., Бочковий О.В., Дудоров О.О., Кривонос М.В., Скляниченко Д.В. та ін. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О.О. Дудорова. Севе́родоне́цьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2020. С. 194.

злочинців, намітити план огляду. Узагальнення слідчої практики свідчить, що помилки у визначенні меж огляду допускалися саме у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, без їх осмислення. Але саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яка повинна ретельно оглядатися. Через необґрунтоване звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть знаходитися об'єкти, які безпосередньо пов'язані зі злочиним¹.

У тому випадку, якщо ТЗ викрадений з гаража або іншого приміщення, доцільно оглянути не лише таке приміщення, а й територію, що безпосередньо прилягає до нього. Огляд рекомендується проводити у послідовності від периферії до центра. Спочатку доцільно оглянути місцевість, що прилягає до гаража, а потім сам гараж, оскільки його легше відгородити від доступу сторонніх осіб. Водночас слід встановити, що саме зламано: замикаючий пристрій, навіси воріт або двері, перекриття гаража, стіна, а також виявити ознаки застосованих знарядь (лома, металорізального інструмента, газового різака тощо). На місцевості поряд з гаражем можуть бути знайдені сліди взуття злочинців, коліс викраденого ТЗ, знаряддя злому та ін. Доцільно оглянути найближчі перехрестя доріг, вулиць, узбіччя трас. Там можна виявити сліди викраденого ТЗ, за якими нерідко вдається визначити час і напрямок його руху. Оскільки для під'їзду до місця незаконного заволодіння злочинці могли використовувати власний ТЗ і потім тимчасово залишити його неподалік від гаража, важливо відшукати й оглянути можливе місце стоянки ТЗ, яким користувалися злочинці.

Досить важливе значення має огляд ТЗ після його виявлення громадянами чи працівниками правоохоронних органів. Тому ми підтримуємо позицію науковців, які визначають, що найбільшу цінність представляє огляд виявленого ТЗ, оскільки на його деталях залишаються сліди злочинця².

Огляд виявленого ТЗ, який розшукується, є дуже важливим заходом, оскільки на його поверхні (деталях кузова, у салоні) залишається комплекс слідової інформації як злочинця (наприклад, слідів взуття, слідів чола і носа, слідів рук, текстильних волокон, недопалків, слідів слини тощо), так і використаних технічних та інших засобів. З метою недопущення втрати існуючих слідів та привнесення тих, що не належать до події злочину, огляд такого ТЗ доцільно проводити, не перемішуючи його з місця виявлення і за участю спеціаліста відповідного фаху та спеціалізації³.

Слідчий, приступаючи до огляду ТЗ, повинен дослідити його кузов, державні реєстраційні знаки, бампери, освітлювальні прилади, колеса,

¹ Кононенко Н. Особливості розслідування слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом. *Підприємництво, Господарство і Право* № 11. 2020. С. 256.

² Жулев В. И., Баяхчев В. Г. Расследование дел об угонах и кражах автотранспорта: учебное пособие. Москва: НИИ МВД РФ, 1993. С. 47.

³ Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами підрозділами Національної поліції України: практичний посібник з елементами інтерактивних технологій / Бондар В.С., Бочковий О.В., Дудоров О.О., Кривонос М.В., Скляніченко Д.В. та ін. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О.О. Дудорова. Севе́родонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2020. С. 201.

молдинги, ковпаки та інші частини¹. Під час детального огляду виявляються індивідуальні особливості ТЗ, зокрема: наявність додаткового устаткування (дзеркал, фар, аудіоапаратури, охоронної сигналізації, блокувальних пристроїв); склад і структура нашарувань лакофарбових покриттів; непомітні механічні ушкодження на поверхні кузова (вм'ятини, подряпини, відшарування фарби); місця маркування; несправності приладів; технічний стан і працездатність окремих систем². Огляд ТЗ доцільно проводити за окремими «вузлами» в такій послідовності:

1) передня частина ТЗ – бампер, реєстраційний номерний знак, радіатор, фари, підфарники, капот, крила, передні колеса, лобове скло, склоочисники, передні бічні стійки кузова або кабіни;

2) задня частина – кришка багажника, її замок, задні ліхтарі, номерний знак, бампер, багажне відділення і його вміст (запасне колесо, інструменти);

3) верхня частина – дах автомобіля та вентиляційний люк зовні;

4) бічні сторони – передні й задні двері, ручки та замки зовні, бічне скло та ущільнювачі, дзеркало заднього виду, брызговики та підніжка;

5) салон – дверцята водія (внутрішня сторона), сидіння водія та чохла на ньому, дверцята переднього пасажира, його сидіння³.

Огляд приміщень і ділянок місцевості, де злочинець зберігав, переховував або демонтував ТЗ, яким він незаконно заволодів, проводиться з метою викриття тих або інших осіб у скоєнні незаконного заволодіння ТЗ і встановлення факту використання або виявлення у цих осіб ТЗ. Об'єктами огляду стають гаражі, сараї, які належать самому злочинцю або його родичам і знайомим, а також інші місця. Огляд зазначених об'єктів має бути спрямований на виявлення: 1) слідів перебування в цих місцях ТЗ (сліди протекторів, паливно-мастильних речовин, запасних частин тощо); 2) слідів перебування конкретного ТЗ (виявлення і фіксація ознак, які свідчать про вид, марку, модель, колір транспортного засобу з метою його подальшої ідентифікації); 3) слідів перебування та виконання певних робіт в даному місці особою, яка підозрюється у незаконному заволодінні ТЗ. Огляд ТЗ осіб, які на прохання злочинців допомагали завантажувати та перевозити на власних автомобілях частини розпильного чи демонтованого ТЗ може бути проведений з метою виявлення його дрібних частин, фрагментів фарби, металу тощо⁴.

Огляд речей та документів:

а) документів на ТЗ, яким незаконно заволоділи, та документів на електронні засоби захисту проти викрадення на встановлену сигналізацію, GPS-навігатор тощо;

б) ключів від ТЗ;

¹ Мицак Б. Ф. Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами: дис. ... канд. юрид. наук.. Львів, 2010. С. 125.

² Криминалистическая методика расследования отдельных видов преступлений: учебное пособие в 2-х частях / под ред. А.П. Резвана, М.В. Субботиной. Москва: ИМЦ ГУК МВД России, 2002. Ч. 2. С. 174.

³ Патрелюк Д. А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми: дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2014. С. 144.

⁴ Малиновська Т. М., Тихоненко Л. Л. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування: метод. рек. Харків. 2015. С. 25.

в) речей потерпілих, що знаходились в ТЗ, яким незаконно заволоділи зловмисники;

г) речей та документів, знайдених на місці події, які не належать потерпілим;

д) виявлених у помешканні, гаражах, інших приміщеннях злочинців запасних частин, номерних знаків викраденого ТЗ, інструментів та обладнання, використаних для його демонтажу, перефарбування, заміни номерів кузова і двигуна.

Мета огляду полягає у з'ясуванні стану вищезазначених документів і предметів (наявність та характер дефектів, змін тощо), встановленні характерних прикмет і ознак, виявленні та вилученні слідів (наприклад, відбитків пальців рук потерпілих і злочинців)¹.

Огляд місця події має свої особливості, що визначаються пошуковими завданнями цієї слідчої (розшукової) дії. Серед різновидів такого огляду слід виокремити:

огляд місця незаконного заволодіння автомобілем (стоянки, гаражу, відкритої місцевості);

огляд прилеглої території для встановлення шляхів підходу та відходу злочинців, виявлення наявності на прилеглій території відеореєстраторів та транспортних засобів з відеореєстраторами, що в часових межах вчинення такого злочину проїжджали на роботу (розташування офісів на відповідних маршрутах) або додому (транспортні засоби, що припарковані біля сусідніх будинків з місцем події);

огляд знайденого автомобіля чи його частин;

огляд предметів, залишених на місці події;

огляд приміщень і ділянок місцевості, де злочинець зберігав, переховував або демонтував ТЗ, яким він незаконно заволодів;

огляд ТЗ, на яких зловмисники перевозили ТЗ, яким незаконно заволоділи;

огляд речей та документів.

У тому випадку, коли отримано ухвалу слідчого судді на проведення огляду місця події, однак на місці події виникає необхідність у проведенні обшуку, слідчий має після його проведення підготувати клопотання та отримати ухвалу на проведення обшуку, для легалізації (узаконення) таких дій, що пов'язані з проникненням до житла чи іншого володіння особи. У клопотанні слідчий повинен обов'язково вказати те, який невідкладний випадок спонукав його до проведення слідчої (розшукової) дії у такий спосіб².

Водночас, якщо огляд певного володіння особи не пов'язаний з проникненням до нього, то не потрібно ні ухвали слідчого судді, ні добровільної згоди цієї особи. Важливим також є той процесуальний факт, що у разі отримання ухвали слідчого судді на обшук, її дія розповсюджується лише

¹ Малиновська Т.М., Тихоненко Л.Л. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування: метод. рек. Харків. 2015. С. 25-26.

² Процесуальний порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи: метод рек., Вознюк А.А., Грига М.А., Дуда А.В., Кузьмічова-Кисленко Є.В. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 14.

на те приміщення, яким безпосередньо користується особа, в якій здійснюється обшук.

Особливості проведення огляду частини житла, що перебуває у наймі, за згодою його власника, але за відсутності згоди користувача, є безумовним порушенням права цієї особи на недоторканість житла, що має наслідком недопустимість доказів, здобутих під час цієї слідчої дії¹.

Отже, при розслідуванні незаконних заволодінь ТЗ організованою групою для досягнення позитивного результату значну увагу необхідно приділяти огляду місця події, який проводиться неодноразово. Перший раз при отриманні інформації про незаконне заволодіння ТЗ, повторно при огляді місця виявлення ТЗ, яким незаконно заволоділи або його частин, огляд приміщень та ділянок місцевості, де злочинець зберігав, переховував або демонтував ТЗ, яким він незаконно заволодів, огляд ТЗ осіб, які на прохання злочинців допомагали завантажувати та перевозити на власних автомобілях частини розпиляного чи демонтованого ТЗ.

На сьогодні практично неможливо незаконно заволодіти ТЗ без попередньо підготовленого, відповідно до марки ТЗ, комплексу спеціальних пристроїв. Кожен із виявлених ТЗ, яким незаконно заволоділи, має сліди використання відповідних спеціальних механічних засобів і технічних пристроїв: розібрані частини обшивки салону ТЗ зі характерними слідами підключення різних пристроїв; відсутня або виведена з ладу (деактивована) система, що випромінює сигнали охоронних сигналізацій; зламані кріплення блоків управління двигунів, автомобільні замки. Встановлення та фіксація слідів зламу дає можливість встановити способи подолання перешкоди та зробити висновки про ступінь злочинної кваліфікації злочинців. Ретельний огляд місця події із залученням спеціаліста дає змогу здійснити пошук мікрооб'єктів, слідів рук, рукавичок, слідів крові, слини, поту та інших виділень, волосся, запаху тощо.

Особливості проведення слідчої (розшукової) дії обшук при розслідуванні незаконного заволодіння транспортним засобом, учиненого організованою групою.

Важливе місце у розслідуванні незаконного заволодіння ТЗ, учиненого організованою групою займає слідча (розшукова) дія обшук. Встановити інформацію про членів злочинної групи, конкретну роль кожного з співучасників у вчиненні такого кримінального правопорушення та їх місцеперебування. З'ясувати місце переховування («відстою») ТЗ, яким незаконно заволоділи чи місцезнаходження приміщення, де змінюють номери вузлів та агрегатів такого ТЗ, або розбирають на запчастини. Як і будь яка слідча (розшукова) дія, обшук несе в собі пізнавальну функцію, для отримання доказової інформації. А тому для виявлення і вилучення знарядь вчинення такого кримінального правопорушення, предметів, що несуть на собі сліди злочину, самого ТЗ, яким незаконно заволоділи або запчастин від нього,

¹Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KKS_VS.pdf.

документів, що вказують на важливі обставини по даному провадженню, доцільно провести обшук, для отримання інформаційного та доказового матеріалу, що дає можливість встановити істину по даному провадженню.

Для досягнення ефективного результату проведення такої слідчої (розшукової) дії необхідна всебічна та ретельна підготовка. Підготовка до проведення даної слідчої (розшукової) дії представляє собою систему заходів організаційного характеру, які виконує слідчий з метою реалізації такого прийнятого рішення¹. На підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст. 246, 248, 249 КПК України, можна також провести таку негласну слідчу (розшукову) дію як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів (ст. 267 КПК України).

Підготовка і планування обшуку включає у себе прийняття рішення про проведення обшуку і підготовку технічних засобів². Підготовка до обшуку включає в себе і такі елементи, як: постановку завдань і цілей обшуку; з'ясування даних про об'єкти виявлення; вивчення осіб, у яких намічено провести обшук; вивчення приміщень і частин місцевості, де повинен пройти обшук; вибір часу проведення обшуку, визначення кола осіб, які долучаються до проведення обшуку та їх інструктаж; забезпечення СОГ необхідним науково-технічними засобами та транспортом³⁴.

При розслідуванні незаконних заволодінь ТЗ, учинених організованими групами доцільно проводити обшук як приміщень і інших об'єктів, які знаходяться у володінні підозрюваної особи (дача ділянка, гаражі, сараї та інші прибудинкові споруди), так і тих, до яких дана особа має відношення (приміщення, пов'язані з місцем їх роботи, тимчасового перебування тощо).

Вибір часу проведення обшуку залежить від обсягів наявної та проаналізованої інформації, слідчої ситуації, обставин кримінального провадження. Невиправдане зволікання, несвоечасність і непередбаченість обшуків дозволяє злочинцям знищити чи підмінити сліди і знаряддя злочину⁵. А тому часовий фактор визначає особливості обшуку, в який період часу він буде найбільш ефективний. В багатьох криміналістичних джерелах акцентують на такому тактичному правилі обшуку як несподіваність, або раптовість проведення⁶. За таких умов особи, які вчинили кримінальне правопорушення, позбавляються можливості приховати або знищити речові докази.

¹ Шумилин С. Ф. Обыск и выемка. Руководство для следователя / Под. Ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова. М.: ИНФРА-М, 1997. С. 293.

² Ратинев А. Р. Обыск и выемка: учеб. пособие / под ред. проф. А. И. Винберга. М.: Госюриздат, 1961. С. 27.

³ Денисюк С. Ф., Шепітько В. Ю. Обыск в системе следственных действий (Тактико-криминалистический анализ): Научно-практическое пособие.- Харьков. Консум, 1999. С. 66.

⁴ Закатов А. А., Ямпольский А. Е. Обыск: Учеб. Пособие. Волгоград: ВСШ МВД ССР. 1983. С. 10.

⁵ Агафонов В. В. Криминалістика: посібник для здачі екзамена / В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов. 5 изд., испр. М., 2006. С. 126.

⁶ Денисюк С. Ф., Шепітько В. Ю. Обыск в системе следственных действий (Тактико-криминалистический анализ): Научно-практическое пособие.- Харьков. Консум, 1999. С. 33.

За результатами узагальнення слідчої практики, на основі проведеного опитування слідчих та вивчення бачення вітчизняних вчених, можуть бути запропоновані наступні тактичні прийоми обшуку:

1) залучення підозрюваного до участі в обшуку. Це дасть можливість слідчому спостерігати як за поведінкою, так і за психофізіологічними реакціями осіб, у яких проводять обшук. На думку вчених та практиків, обшуки, що проводяться у присутності підозрюваних вважаються більш результативними, аніж без їх участі. А тому доречно встановити таке спостереження відразу прибувши на місце проведення обшуку, доручивши одному з членів групи приховане спостереження за реакцією підозрюваних осіб під час його проведення;

2) залучення потерпілого та свідка до участі в обшуку дасть можливість запобігти вилученню предметів, речей та інших об'єктів, які не стосуються кримінального провадження;

3) проведення так званої словесної розвідки. Слідчий повинен звертатися не до особи, у якій проводиться обшук, а до інших учасників слідчої (розшукової) дії з певними пропозиціями (наприклад, про необхідність перейти до наступної стадії обшуку, можливість застосування технічних засобів). Використання прийому словесної розвідки дозволяє слідчому не тільки діагностувати ставлення обшукуваного до того, що відбувається, а й спонукати його до спілкування, зміни поведінку й обрану позицію¹.

При проведенні обшуків об'єктів доцільно забезпечити зовнішню охорону з метою недопущення виходу будь-кого з такого об'єкта, а також для спостереження за поведінкою осіб, які беруть участь в обшуку. Це дасть можливість слідчому фокусувати осіб, які перебувають на території обшуку, під наглядом зовнішньої охорони.

Слідчий також зможе отримувати інформацію про результати спостереження за обстановкою навколо об'єктів, де проводиться обшук, і використовувати її, керуючись тактичними міркуваннями².

В залежності від принципу одночасності, в криміналістичній літературі розрізняють одиночний обшук і груповий. Груповий обшук проводять синхронно, у той самий час, в тих осіб, які проходять по одному кримінальному провадженню. Головною умовою успішності такого обшуку є виключення можливості обміну інформацією між членами організованої групи, щоб ніхто не міг попередити про проведення у когось із них даної слідчої (розшукової) дії. При проведенні групового обшуку доцільно передбачити засоби зв'язку між учасниками, порядок обміну інформацією. Проведення групового обшуку має визначену специфіку: 1) одночасно працюють декілька СОГ; 2) реально наявні декілька об'єктів обшуку; 3) має місце єдине керівництво в проведенні обшуку декількох об'єктів; 4) одночасність початку обшуку на всіх об'єктах; 5) єдиний

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків, 2007. С. 252.

² Особливості встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами: навч. посібник / [О.Л. Христов, Ю.В. Христова, О.О. Літун]. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 42.

план проведення обшуку; 6) визначені засоби і канали зв'язку між учасниками обшуку і порядок обміну інформацією між ними¹.

У випадку переслідування осіб, які вчинили незаконне заволодіння ТЗ, за наявності невідкладного випадку, пов'язаного з врятуванням життя людей та майна (наприклад, у випадку підтвердженого факту захоплення заручників, позбавлення волі або викрадення людини, погрози вбивством, загрози знищення майна, яке може бути предметом, знаряддям чи засобом вчинення кримінального правопорушення тощо), можливе проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно, вже після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку або огляду, однак не інших процесуальних дій (наприклад, клопотання про тимчасовий доступ до володіння особи, подане до суду після обшуку, проведеного без ухвали слідчого судді, не є виконанням обов'язку звернутися з клопотанням про проведення обшуку, що зумовлює недопустимість протоколу обшуку як доказу²). Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК України, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого, дізнавача про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України (ч. 3 ст. 233 КПК України). Відтак, спочатку складається протокол про проведення огляду чи обшуку, до якого в подальшому мають бути додані клопотання та ухвала про дозвіл на проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Ці процесуальні документи додаються до матеріалів кримінального провадження. Однією з помилок, які призводять до неприйняття судом результатів обшуку як доказу в провадженні через недоліки та помилки в оформленні та складанні протоколу цієї слідчої дії є відсутність вказівки на конкретні підстави, які надають право проведення обшуку без ухвали слідчого судді (відповідно до ч. 3 ст. 233 КПК України)³.

Допустимість проникнення до житла в позасудовому порядку зумовлюється його невідкладним характером, тобто умовою крайньої необхідності, за якою шкода, що відвертається, є більшою або співмірною шкоді, яка завдається самим проникненням. При цьому, якщо позитивного результату можна досягти іншим способом, не пов'язаним із застосуванням обмеження конституційного права людини, то реалізується останній⁴. Лише наявність встановлених та перевірених фактів, що вказують на невідкладність таких випадків, а також впевненість у тому, що дійсно, провівши відповідні

¹ Шепітько В. Ю. Обшук і виїмка // Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підручник / За ред. В.Ю. Шепітька. Харків. Право, 1998. С. 94.

² Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду України від 25 верес. 2018 р. у справі № 623/4131/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76812124>.

³ Грига М. А. Деякі процесуальні та тактичні недоліки під час організації і проведення обшуку. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 196.

⁴ Породько В. В. Правові засади проникнення до житла в позасудовому порядку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 61–62. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-9/12>.

процесуальні дії у певному житлі чи іншому володінні особи, безсумнівно буде отримано необхідний результат є сигналом до того, що можна починати невідкладний огляд чи обшук. Часто мають місце випадки, коли дізнавачі, слідчі ігнорують вказані вимоги, а тому після проведення огляду чи обшуку гаража, бокса чи іншого приміщення, що знаходиться у приватній власності як інше володіння особи, (за інформацією як місце «відстою» транспортного засобу яким незаконно заволоділи), не можуть отримати ухвалу слідчого судді. Як результат – отримані докази визнають недопустимими і може йтися про притягнення винних до кримінальної відповідальності. Обов'язковим для здійснення проникнення до житла за відсутності судового рішення є формування і обґрунтування висновку, що саме з цим житлом пов'язані загрози життю людей та майну або що саме в ньому знаходиться особа, яка переслідується за підозрою у вчиненні злочину. У кожному випадку вчинення дій, пов'язаних із проникненням, така підстава має бути встановлена, обґрунтована і відображена в документах фіксації, якими в кримінальному провадженні є протокол обшуку (або огляду) та наступне клопотання до суду про його проведення¹. Загалом, на сьогодні на законодавчому рівні не надані чіткі роз'яснення для визначення поняття «невідкладні випадки», про які йдеться у ч. 3 ст. 233 КПК України. *Один із невідкладних випадків, пов'язаний з врятуванням майна.* Його тлумачення на практиці є неоднозначним. В одному випадку слідчий послався на необхідність «збереження майна, яке є знаряддям, засобом та предметом злочину, та яке могло бути знищене» і його клопотання слідчий суддя задовольнив¹, а, в другому – слідчий з поміж іншого зазначив про «ризик знищення речей, які використовувались у злочинній діяльності» і в задоволенні такого клопотання було відмовлено². У зв'язку з цим виникає запитання, чи охоплюється невідкладним випадком ризик знищення речей, які використовувались у злочинній діяльності. Якщо взяти до уваги той факт, що особи, які вчиняють кримінальні правопорушення, часто намагаються знищити речі, які були предметом, знаряддям чи засобом вчинення кримінально протиправного діяння і в подальшому можуть бути визнані речовинами доказами, то така загроза безумовно існує.

Проведення обшуку в невідкладних випадках може бути здійснене як за добровільної згоди власника або користувача житла чи іншого володіння особи, так і без неї. Водночас, навіть за відсутності добровільної згоди власника житла суд може надати ухвалу на проведення обшуку, який вже відбувся, якщо вважатиме, що у наданих дізнавачем, слідчим матеріалах достатньо обґрунтованою є невідкладність проведення слідчої (розшукової) дії.³

Під час використання тактичних прийомів обшуку слідчий повинен враховувати певні тактичні умови, що дозволять йому проводити слідчу

¹ Ухвала Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 02 черв. 2020 р. у справі № 688/1086/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89608469>.

² Ухвала Деснянського районного суду м. Чернігова від 11 лют. 2020 р. у справі № 161/2080/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87543811>.

³ Вознюк А., Дуда А., Арешонков В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2021. № 4 (121). С. 9–10. doi: <https://doi.org/10.33270/01211214.7>.

(розшукову) дію наступально та завчасно запобігати протидії з боку підозрюваних та інших зацікавлених осіб. Під час проведення обшуків слідчі повинні враховувати певні тактичні умови, до яких можна віднести:

- запобігання створенню конфліктних ситуацій обшуку, шукати можливість налагодити психологічний контакт та схилити обшукуваного до добровільної видачі розшукуваних предметів;

- забезпечити зовнішню охорону об'єкта обшуку. Враховуючи те, що місця обшуків, в багатьох випадках, знаходяться на відкритій місцевості, керівнику операції доцільно забезпечити зовнішню охорону, до обов'язків якої входить: спостереження за об'єктом обшуку, недопущення виходу будь-кого з об'єкта обшуку, спостереження за поведінкою осіб, які беруть участь в обшуку. Такий захід дозволяє керівнику операції зосередити осіб, які опинилися в районі обшуку, в одному місці під наглядом зовнішньої охорони. З іншого боку, керівник операції може одержувати інформацію про результати спостереження за обстановкою навколо об'єктів, де проводиться обшук, і використовувати її, керуючись тактичними міркуваннями;

- безперервний обмін інформацією між учасниками обшуку про прийоми виявлення, способи приховання, виявлені предмети. Взаємний та постійний обмін інформацією під час проведення пошукових заходів дає можливість визначити способи приховання викраденого та виокремити найбільш доцільні прийоми обшуку¹.

Для створення враження у злочинців про марність приховування розшукуваних предметів, проведення обшуків доцільно поєднувати з використанням спеціальної пошукової техніки, такий тактичний прийом, науковці, називають застосуванням науково-технічних засобів. Застосування такого прийому як словесна розвідка – полягає у тому, що слідчий під час пошукових дій називає вголос об'єкти, які будуть обшукані наступними. При цьому слідчий має створити враження у обшукуваного, що розшукувані предмети будуть обов'язково знайдені. Таке враження може скластися у зв'язку із ретельністю обшуку, що нерідко призводить до добровільної видачі предметів. Слідчий повинен звертатися не до обшукуваного, а до інших учасників обшуку з певними пропозиціями (наприклад, про необхідність перейти до наступної стадії обшуку, можливість застосування технічних засобів). Використання прийому словесної розвідки дозволяє слідчому не тільки діагностувати ставлення обшукуваного до того, що відбувається, а й спонукати його до спілкування, змінити поведінку й обрану позицію². А також спостерігати за поведінкою осіб, у яких проводять обшук, та тих, хто опинився в цьому місці. Обшуки, які проводяться у присутності підозрюваних, є більш ефективними, ніж без їх участі. При застосуванні таких тактичних прийомів обшуку в комплексі дасть можливість слідчому проводити слідчу (розшукову) дію більш результативно.

¹ Особливості встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами: навч. посібник / [О.Л. Христов, Ю.В. Христова, О.О. Літун]. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 42.

² Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків, 2007. С. 252.

Особливості проведення слідчої (розшукової) дії допиту при розслідуванні незаконного заволодіння транспортним засобом, учиненого організованою групою.

Для отримання орієнтуючої інформації про характеристику ТЗ, яким незаконно заволоділи, умов його зберігання, доказової інформації щодо причетності та виявлення членів організованих груп, до вчинення такого кримінального правопорушення, проведення обов'язкової слідчої (розшукової) дії допиту розкриває перспективи щодо більш ефективного проведення гласних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) заходів, планування роботи, висунення слідчих версій.

Під час допиту підозрюваного слідчий повинен встановити усі обставини, що мають значення для кримінального провадження. Зважаючи на це, показання підозрюваного мають відображати коло відомостей, котрі умовно можна поділити на три складові: 1) події, що стосуються викрадення автомобіля та відбувались до його початку; 2) події, які стосуються механізму злочину безпосередньо під час його вчинення; 3) події, що стосуються злочину та відбувались після викрадення автомобіля¹.

А тому при розслідуванні незаконних заволодінь ТЗ, учинених організованими групами допит є одним з найпоширеніших джерел інформації на будь якому етапі досудового розслідування і не втрачає своєї актуальності.

Підставами для проведення допиту є наявність достатніх відомостей про те, що певній особі відомі обставини, які мають значення для кримінального провадження, та їх можна отримати шляхом проведення допиту².

Допитуючи потерпілого, доцільно з'ясувати інформацію відносно подій, що виникали до незаконного заволодіння ТЗ:

- де потерпілий останнім часом, залишав свій ТЗ, на який термін та з яких підстав?

- який термін ТЗ знаходився без нагляду?

- чи помічав потерпілий підозрілих осіб, які цікавилися ТЗ до його незаконного заволодіння?

- чи траплялись випадки, коли інші ТЗ протягом тривалого часу супроводжували ТЗ, яким незаконно заволоділи, можливо потерпілий пам'ятає такі місця та відрізки часу, колір, марку чи державний номерний знак?

- чи траплялись випадки безпричинного спрацювання сигналізації, які дії проводились для перевірки?

- чи ремонтував потерпілий ТЗ у ремонтних майстернях незадовго до його незаконного заволодіння?

- на яких СТО проводилося технічне обслуговування даного ТЗ останнім часом (працівники станцій мали можливість виготовити копії ключів та підключитися до бортового комп'ютеру наміченого ТЗ для незаконного заволодіння)?

¹ Цибенко О. С. Особливості допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного заволодіння автомобілем, учиненого із подоланням систем захисту. *Наук. вісн. Дніпропетровського державного ун-ту внутр. справ.* 2018. № 1. С. 210.

² Бондаренко В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу: дис. ... канд. юрид. наук.. Київ, 2018. С. 169.

– чи робив потерпілий копії ключів перед незаконним заволодінням ТЗ?
– кому ще потерпілий надавав ключі від викраденого ТЗ?
У кого ще могли знаходитися ключі від ТЗ яким незаконно заволоділи?
– чи траплялись випадки втрати ключів від ТЗ?
– куди потерпілий направився після того як залишив ТЗ перед викраденням?

– де потерпілий був під час незаконного заволодіння ТЗ, хто був з ним?
– чи намагався потерпілий перед незаконним заволодінням ТЗ продати його, яким чином (через оголошення на сервісах продажу ТЗ) якщо так то хто цікавився таким ТЗ?

– чи даний ТЗ оглядали потенційні покупці безпосередньо, якщо так то ким і коли?

– чи до потерпілого зверталися з пропозицією щодо повернення ТЗ за винагороду, за яку суму та яким способом?

Допитуючи очевидців та свідків незаконного заволодіння ТЗ, доцільно з'ясувати:

– чому звернув увагу на дії осіб біля ТЗ?
– в чому дії осіб здалися підозрілими?
– який спосіб проникнення до салону, розблокування протиугінних пристроїв та напрямку руху ТЗ яким незаконно заволоділи?

– чи було відомо, кому належить даний ТЗ?
– з якого місця і в який час спостерігав за діями підозрілих осіб?
– чи бачив знайомих осіб, які також могли бачити вчинення такого кримінального правопорушення?

– скільки зловмисників було на місці події, дії кожного у вчиненні даного кримінального правопорушення, їх прикмети та особливості зовнішності за якими їх можна впізнати?

Особливу увагу необхідно приділити допиту осіб, які надали у використання або здали в оренду своє приміщення (гараж, бокс, сарай).

Доцільно з'ясувати:

– через кого (знайомих, друзів або оголошення) здавали своє приміщення?

– хто і в який час звернувся до нього з відповідним проханням?
– чи бачив власник приміщення ТЗ (марка, колір, модель) та майно, яке зберігалося?

– в якій спосіб отримував плату за оренду свого приміщення (безпосередньо з рук в руки, на банківський рахунок чи через друзів або знайомих осіб)?

– через які засоби зв'язку домовлялися про отримання орендної плати (контакти та прикмети таких осіб)?

– чи бачив власник інших осіб, які заходили до його приміщення до появи там ТЗ та після, особливості їхньої зовнішності та прикмети, за якими їх можна впізнати?

Допит потерпілого та свідків-очевидців – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться на початковому етапі розслідування з метою встановлення та

відтворення кримінального правопорушення щодо незаконного заволодіння ТЗ, виявлення та розшуку ТЗ та злочинців.

На початковому етапі розслідування допит підозрюваних проводиться менше, ніж у половині випадків при затриманні злочинців безпосередньо на місці стоянки ТЗ, під час спроби вчинити таке незаконне заволодіння або за результатами переслідування «гарячим слідом» чи в наслідок проведення оперативно-розшукових заходів.

Якщо один злочинець, який був безпосереднім виконавцем кримінального правопорушення, був затриманий першим серед інших співучасників, слідчому доцільно використати таку ситуацію для отримання інформації щодо ролі кожного зі співучасників у організації та вчиненні такого злочину організованою групою. У даному випадку затриманий зацікавлений давати правдиві свідчення поки його ще не обмовили інші співучасники.

Приховування й перекручення інформації допитуваними зумовлюють необхідність активності й наступальності в поведінці слідчого під час допиту, він не має виступати суто в ролі реєстратора відомостей, які йому повідомляють¹.

Якщо затримано декілька співучасників організованої групи незаконного заволодіння ТЗ та розслідування проводиться у складі СОГ, доцільне одночасне проведення допитів затриманих осіб, але в різних приміщеннях. Слідчому, спілкуючись з підозрюваними, варто створити враження у кожного із затриманих про невизначеність їхнього статусу щодо інших співучасників даного кримінального правопорушення. Необізнаність про обсяг та характер наявних доказових даних дасть можливість здолати лінію поведінки, яку обрали затримані, та вплинути на них чи на когось із них з метою надання правдивих показань. Необхідно встановити наявні протиріччя у свідченнях підозрюваних, порівняти їх з іншими доказами та даними, прийняти обґрунтоване рішення щодо черговості проведення допитів та відповідно до ч. 9 ст. 224 КПК України слідчий має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.

Члени організованої групи незаконного заволодіння ТЗ, ще до вчинення такого кримінального правопорушення домовляються між собою про невиказування один одного та заперечування вини у разі їх затримання.

При допитуванні підозрюваних доцільно враховувати характеристику особи допитуваного, особливо можливість існування кримінального минулого, його спеціалізацію, вік, рівень психологічної зрівноваженості, позицію, яку займає щодо визнання чи невизнання своєї причетності до даного кримінального правопорушення, зайнятої позиції щодо надання показань чи відмови їх надавати.

Допитуючи підозрюваних, необхідно встановити інформацію про:

– підготовку до кримінального правопорушення (як було визначено та вибрано об'єкт такого незаконного заволодіння, за якими характеристиками; чи

¹ Погорєцький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". 2012. №1(5). С. 16.*

хтось із членів організованої групи особисто знав потерпілого або членів його родини; чи відслідковував маршрут слідування, місця перебування та паркування; де члени злочинної групи придбали знаряддя для відключення сигналізації та відкриття замків дверей даного ТЗ);

- спосіб, умови, знаряддя та засоби, що використовувалися для вчинення кримінального правопорушення;

- дії, які вчинялися для приховання такого кримінального правопорушення (куди був відігнаний ТЗ, яким незаконно заволоділи, в яке місце та з якою метою; чи мінялися державні номерні знаки та чи змінювалися номери вузлів та агрегатів ТЗ; який спосіб збуту або використання даного ТЗ планували злочинці та яким особам, з'ясувати дані про них).

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень з ст. 289 КК України дозволяє зробити висновки про те, що переважно допит підозрюваного у таких провадженнях був спрямований на з'ясування: 1) обставин та події кримінального правопорушення; 2) причин й умов, що сприяли учиненню злочину; 3) способу та характеру дій зловмисників; 4) відомостей про попередні взаємини з іншими учасниками злочинної події. Визначені дані вказують на те, що при розслідуванні усього масиву досліджуваних проваджень слідчі з'ясовують подію та обставини злочину, характер дій злочинців.

Отже, успішність допиту підозрюваного насамперед залежить від вмілого вибору та ефективного застосування певних тактичних прийомів та їхніх комбінацій. За результатами аналізу анкетування респондентів, можна зробити висновки, що під час розслідування незаконного заволодіння ТЗ застосовуються здебільшого такі тактичні прийоми допиту як: 1) встановлення психологічного контакту; 2) деталізація показань для виявлення суперечностей; 3) встановлення та використання суперечностей у показаннях допитуваних або з іншими доказами; 4) пред'явлення доказів; 5) зосередження уваги та наголошення на неправдивих відомостях, що повідомив допитуваний; 6) переконання у необхідності надання правдивих відомостей.

Створення перебільшеного уявлення про поінформованість слідчого залишається основним тактичним прийомом в умовах наявності доказів, які мають істотні прогалини на момент допиту підозрюваного. Таке уявлення у допитуваного створюється шляхом демонстрації йому поінформованості слідчого про встановлені епізоди викрадення автомобіля, зв'язки і спосіб життя допитуваного. При цьому вживаються заходи для приховування меж поінформованості слідчого та її джерел. Одночасно можна викрити допитуваного у неправді про факти, які не мають істотного значення для справи, демонструючи тим самим поінформованість слідчого. З урахуванням специфіки групового злочину, за необхідності, можливо створити конфлікт (загострення відносин) між членами групи викрадачів. Цьому можуть сприяти насамперед корисливі інтереси злочинців. Наприклад, продемонструвавши особі реальну суму отриманого прибутку за автомобіль у порівнянні з виділеною їй винагородою, що дозволить слідчому досягти кінцевої мети

допиту¹. Під час допиту підозрюваного (особливо лідера групи) доцільно використовувати відеозапис. Л. Д. Удалова вказує на доцільність його застосування у процесі одержання вербальної інформації під час проведення розслідування у кримінальному провадженні. Особливо під час допиту використання цих засобів набуває характеру однієї з необхідних обов'язкових умов, що забезпечує високий рівень досудового розслідування та судового розгляду².

Приведені вище слідчі (розшукові) дії за досліджуваною категорією проваджень можуть проводитися на будь-яких стадіях досудового розслідування. Всі вони спрямовані на встановлення необхідної інформації з метою викриття винних у скоєнні незаконного заволодіння ТЗ. Дані слідчі (розшукові) дії є найбільш розповсюдженими під час таких розслідувань. Завдяки їхньому проведенню можна встановити дані про способи подолання систем захисту, визначити знаряддя та засоби вчинення злочину, забезпечити можливість більш ефективного проведення інших процесуальних дій та розшукових заходів, висунути слідчі і розшукові версії, а також здійснити планування роботи по доказуванню в цілому.

¹ Цибенко О. С. Особливості допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного заволодіння автомобілем, учиненого із подоланням систем захисту. *Наук. вісн. Дніпропетровського державного ун-ту внутр. справ*. 2018. № 1 С. 210.

² Удалова Л. Д. Науково-технічне забезпечення отримання вербальної інформації. Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квіт. 2009 р.). Вид. присвячене пам'яті проф. А. Я. Дубинського. Київ: Атіка, 2009. С. 436.

V. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Для ефективного розслідування незаконних заволодінь ТЗ необхідне використання, крім криміналістичних, також й інші професійних спеціальних знань, зокрема в галузі інформаційних технологій, автотехніки, товарознавства, автотоварознавства і т.д. Залучення спеціаліста для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій на сьогодні є найбільш поширеною процесуальною формою використання спеціальних знань. Спеціальні знання властиві різним видам професійної діяльності, за винятком знань, що є професійними для слідчого і судді, та використовуються під час розслідування злочинів і розгляді кримінальних проваджень у суді з метою сприяння встановленню істини у провадженні у випадках, формах і порядку визначених кримінально-процесуальним законодавством¹.

Чинним кримінальним процесуальним законодавством прямо передбачені тільки «процесуальні» форми використання спеціальних знань: участь спеціаліста при проведенні слідчих дій; проведення судових експертиз. Безпосереднє використання слідчим спеціальних знань в момент прийняття процесуальних рішень та проведення слідчих (розшукових) дій передбачено законом. Суб'єкти, які використовують спеціальні знання у процесуальному законодавстві чітко визначені, а саме: слідчий; експерт; спеціаліст².

Що стосується непроцесуальних форм використання спеціальних знань, то їх не можна виключити з кримінального процесу, бо вони існують й успішно застосовуються для повного, усебічного і об'єктивного дослідження обставин кримінальних правопорушень.

Кримінальний процесуальний закон неоднозначно вирішує питання про можливість використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. В одних випадках використання таких знань є обов'язковим (ч. 2 ст. 242 КПК України), в інших – носить факультативний характер (ч. 2 ст. 71 КПК України)³.

Експертиза є процесуальною формою використання спеціальних знань для з'ясування обставин, що мають значення для розслідування. Експертиза проводиться за загальними правилами відповідно до вимог норм КПК України.

Судова експертиза – дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду (ст. 1 Закону України Про судову експертизу).

Видами процесуальної форми використання спеціальних знань при розслідуванні незаконних заволодінь ТЗ, учинених організованими групами є:

¹ Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: Монография. М.: Изд-во РУДН, 2000. 296 С. 13.

² Ваканич О. В. Форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні *Наукова спільнота* 2015 URL: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-1466/>

³ Пясковський В. В., Чоронус Ю. М., Самодін А. В. Криміналістика: підручник / за ред. В.В. Пясковського. Київ: Філія вид-ва «Право», 2020. С. 542.

1. Застосування слідчим власних спеціальних знань при проведенні слідчих (розшукових) дій та фіксації їх результатів.

2. Судова експертиза.

3. Залучення спеціаліста.

Слідчий здійснює збір і дослідження доказової інформації на основі наявних у нього спеціальних знань, особливо в галузі криміналістики, і за допомогою наданих йому офіційно науково-технічних засобів. У ході проведення процесуальних дій вирішує багато завдань дослідницького характеру, результати яких, будучи зафіксованими в протоколах – джерелах доказів, цілком можуть використовуватись як докази у кримінальному провадженні.

Правильною слід визнати практику, коли участь спеціаліста не обмежується лише проведенням слідчої дії, а охоплює і підготовку до неї, і обробку результатів, наприклад пакування речових доказів, оскільки в деяких випадках некваліфіковане здійснення цих заходів може звести нанівець результати всієї слідчої дії.

Закон не обмежує кола слідчих (розшукових) дій для участі в провадженні яких може бути залучений спеціаліст. Слідчий запрошує спеціаліста у тих випадках, коли він визнає за необхідне використання спеціальних знань та навичок при провадженні слідчої дії.

Спеціаліст не є самостійною процесуальною фігурою, а виступає як технічний помічник слідчого і діє лише в межах компетенції останнього.

Відповідно до ч. 1, ч. 2 ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок і може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду. В КПК України не передбачено ніяких обмежень щодо переліку спеціалістів, яких можуть залучити сторони кримінального провадження, з умовою їх відповідності вимогам ст. 71 КПК України.

У процесі проведення слідчих дій, за допомогою технічних засобів, спеціалісти здійснюють фото- та відеофіксацію обстановки, допомагають слідчому у виявленні та вилученні слідів злочину, носіїв комп'ютерної інформації, необхідних документів, виготовляють схеми, зліпки, копії та зразки окремих матеріальних об'єктів, мають право ставити запитання учасникам процесуальної дії та надавати письмові пояснення стороні, що їх залучила, звертати увагу учасників слідчої дії на характерні обставини чи особливості речей, документів або слідів (ч. 2, ч. 4 ст. 71 КПК України)¹.

Крім спеціалістів, що володіють знаннями та практичними навичками застосування криміналістичної техніки, можуть залучатись фахівці з фізики, хімії, товарознавства, інформаційних та комп'ютерних технологій.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 08.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Другою процесуальною формою використання спеціальних знань є проведення *судової експертизи*, яка призначається у випадках, коли для вирішення питань, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання в галузі науки, техніки.

У процесі розслідування незаконних заволодінь ТЗ організованими групами виникає необхідність застосування спеціальних експертних знань щодо ТЗ та документів, що їх супроводжують, з метою виявлення та дослідження слідів. Не завжди виявляється можливим або доцільним вилучати з об'єктів на місці події такі сліди, як: мікросліди, сліди рук, сліди біологічного походження, окремі матеріали та речовини. Тому слідчий повинен правильно визначитися із порядком призначення та проведення різних видів експертиз. Доцільно в першу чергу призначати ті експертизи, що досліджують сліди, які можуть бути легко знищені, або можна розглянути варіант про призначення комплексної експертизи¹.

При розслідуванні аналізованої категорії злочинів можуть бути призначені такі види експертиз: дактилоскопічна, трасологічна за слідами взуття, знарядь злому, транспорту, дослідження замків дверей автомашини, встановлення знищених рельєфних знаків, техніко-криміналістична експертиза документів, товарознавча, ботанічна, ґрунтознавча, а також експертизи з дослідження речовин та матеріалів (паливно-мастильних матеріалів, лакофарбових покриттів, скла, волокон тканини тощо) та ін.

Залежно від складності провадження та обставин, що підлягають з'ясуванню, може бути призначена комісійна судова експертиза, яка провадиться не менш ніж двома експертами однієї спеціальності, або комплексна судова експертиза. Під час призначення експертиз можуть мати місце такі недоліки: несвоєчасність призначення експертизи, неточності у формулюванні питань експерту та їх неповнота, що негативно позначається на розслідуванні. Наприклад, на рульовому колесі було виявлено відбитки пальців рук, які були вилучені на відрізок липкої стрічки типу «скотч». У провадженні було призначено дактилоскопічну експертизу. При цьому перед експертом було поставлено лише одне питання: «Чи придатні сліди для ідентифікації?»².

У сучасній *дактилоскопії* активно розвиваються та використовуються як методи дактилоскопічної діагностики та дактилоскопічного прогнозування, так і методи дактилоскопічної ідентифікації. За слідами пальців рук можуть бути зроблені висновки не тільки про особливості будови руки людини, яка залишила слід, якою рукою (правою або лівою) і якими пальцями або ділянкою долоні залишені сліди, але також про те, яка стать, приблизний ріст особи, що залишила сліди, а в деяких випадках – орієнтовний вік, що має істотне значення для організації розшуку особи, яка вчинила викрадення.

Велике значення для розслідування незаконних заволодінь ТЗ, вчинених організованими групами має *трасологічна* експертиза, особливо такі її види, як

¹ Сезонов В. С. Особливості підготовки та призначення криміналістичної експертизи транспортних засобів та реєстраційних документів *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 19. С. 197.

² Самищенко А. С. Научные основы дактилоскопии и перспективы их развития: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2015. С. 46.

експертиза слідів злому замку дверей автомашини, експертиза слідів взуття, виявлених поряд із кинутою викрадачами ТЗ, транспортно-трасологічна експертиза, зокрема, дослідження маркування ТЗ.

Трасологічною експертизою встановлюється придатність слідів для ідентифікації, час утворення слідів, механізм та послідовність їх утворення та інші обставини. При цьому питання повинні ставитися з урахуванням конкретних обставин кримінального правопорушення, що розслідується.

Сліди взуття осіб, які вчинили незаконне заволодіння ТЗ, не часто виявляються на місці злочину, проте вони несуть у собі суттєву інформацію про підозрюваного чи підозрюваних. Основним завданням експертизи слідів взуття у провадженні щодо незаконного заволодіння ТЗ є встановлення взуття, що залишило слід. При виявленні слідів взуття експерту в якості зразка для порівняння надається взуття підозрюваного.

При використанні злочинцями автомашини для прибуття до місця запланованого незаконного заволодіння ТЗ та його супроводу від місця незаконного заволодіння до місця приховання на місці події можуть бути виявлені сліди протекторів шин цієї автомашини.

Експертне дослідження цих слідів дозволяє визначити таке: одним або декількома ТЗ залишено сліди; яким видом транспорту залишено конкретний слід; якою є модель шини, що залишила сліди на місці події; в якому напрямку рухалося автотранспортний засіб.

Шляхом проведення експертизи слідів знарядь злому вирішуються завдання з ідентифікації знаряддя злому або інструменту за залишеними ним слідами, визначення способу злому, характеристики знаряддя злому і т.п. Слідчий не повинен самостійно вчиняти будь-які дії із замком дверей приміщення, де зберігався транспортний засіб, або сам ТЗ, оскільки цим може призвести до знищення наявних на механізмах замку слідів злому, що спричинить втрату доказової інформації.

На сьогодні набув поширення метод використання автомобільного брукху, коли злочинці купують розбитий автомобіль, знімають із нього оригінальні заводські таблички та деталі з ідентифікаційними номерами, переставляючи їх на інший ТЗ. Зміни номерних позначень злочинці також маскують ремонтно-зварювальними роботами або використовують метод навмисного їх пошкодження корозією з метою приховування ознак таких змін. Виникає необхідність призначення експертизи рельєфних знаків, об'єктом дослідження якої можуть бути відновлені спилані (забиті), слабовидимі номери та інші рельєфні зображення на різного роду виробках. Експертизою встановлюються факт та спосіб змінення зображень.

У разі виникнення у слідчого питань щодо проведеної експертизи він має право допитати експерта для роз'яснення та уточнення даного ним висновку.

Дослідження ТЗ і реєстраційних документів, що їх супроводжують (залежно від виду документа, його призначення, способу виготовлення вони можуть бути об'єктом дослідження різних видів технічної експертизи документів (експертизи матеріалів документів, експертизи друкарських форм та

експертизи реквізитів документів)) здійснюють працівники Експертної служби МВС України.

У цілому ТЗ є об'єктом трасологічної експертизи, наприклад, коли необхідно вирішити питання про зміну (чи відсутність такої) ідентифікаційних номерів (кузова, двигуна), встановлення року випуску, заміну носіїв даних про автомобіль (номерної і кодової табличок тощо). Проте для вирішення питання про заміну номера кузова шляхом заміни панелі з номерною площадкою призначається комплексна судово-хімічна (дослідження лакофарбового покриття) і трасологічна експертизи. Питання про заміну вузлів та агрегатів і про переобладнання ТЗ вирішуються комплексною трасологічною й автотоварознавчою експертизою¹.

Автотоварознавча та транспортно-товарознавча експертизи вирішують завдання, пов'язані з визначенням ринкової вартості колісних ТЗ, їх складових, а також розміру вартості матеріальних збитків, заподіяних власнику або володільцю колісних транспортних засобів, їх складових унаслідок незаконного заволодіння останнього. Доречно відмітити, що такі експертизи, як правило, зазвичай, призначаються у комплексі із трасологічними.

Одним із різновидів товарознавчої експертизи, яка призначається під час розслідування розгляданого кримінального правопорушення є *транспортно-товарознавча експертиза*. До числа основних завдань цієї експертизи належить визначення ринкової вартості колісних транспортних засобів (далі – КТЗ), їх складових, а також розміру вартості матеріальних збитків, заподіяних власнику або володільцю КТЗ, їх складових унаслідок пошкодження останнього. Зазвичай, проведення цієї експертизи може надати відповіді на такі запитання слідчого: Яка ринкова вартість КТЗ (зазначаються його марка, модель і державний реєстраційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку визначається його вартість)? Яке значення становить величина втрати товарної вартості КТЗ на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)? Яка вартість матеріального збитку (шкоди), завданого(ї) власнику КТЗ (зазначаються прізвище, ім'я та по батькові власника, марка, модель КТЗ, його державний реєстраційний номер) унаслідок (зазначається подія, що призвела до матеріальної шкоди) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється вартість)? Чи можливо провести ремонтно-відновлювальні роботи пошкодженого КТЗ (його складових)? Якби можливо, то який обсяг, характер і вартість цих робіт на дату оцінки (зазначається дата, на яку проводиться оцінка майна)?²

На дослідження експерту надаються КТЗ та документація, що стосується його реєстрації, матеріали розслідування події, що призвела до матеріальної шкоди, а також документи, у яких зафіксовані інші вихідні дані, необхідні для вирішення поставленого питання. Орган (особа), який (яка) призначив(ла)

¹ Експертиза у судовій практиці: наук.-практ. посіб. / за ред. В.Г. Гончаренка 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2015. С. 120.

² Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та [...] наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>

експертизу (залучив(ла) експерта), повинен(на) забезпечити можливість огляду КТЗ та належні безпечні умови (освітлення, вільний доступ, можливість огляду КТЗ з різних боків тощо)¹.

На сьогодні незаконні заволодіння ТЗ в переважній більшості вчиняються з використанням телекомунікаційних засобів. А тому, враховуючи обставини конкретного провадження, доцільно призначати проведення *експертизи телекомунікаційних систем та засобів*. Останнім часом значного поширення набувають способи незаконного заволодіння ТЗ за допомогою: 1) технічного пристрою «Код-граббер»; 2) ретранслятора у системах безключового доступу (Smart Key); 3) злому електронних систем. Технічний пристрій «Код-граббер» здатний перехопити код брелока сигналізації. Пристрій запам'ятовує код, а потім за необхідності може вимкнути сигналізацію замість штатного брелка. Цей прилад з ретрансляцією використовується професійними викрадачами для злому автосигналізацій і систем іммобілайзерів, у яких вбудовані складні системи кодування, наприклад, діалоговий код. У подібній ситуації сигнал передається від об'єкта до об'єкта на великих відстанях через спеціальні допоміжні пристрої²³.

У другому випадку зловмисники використовують не простий «Код-граббер», а подовжувач штатного ключа («вудку») – підсилювач сигналу від картки-ключа, яка є у водія, що вийшов з машини. Тобто для злому використовуються два ретранслятори, через які передається як запитуваний сигнал, так і сигнал у відповідь⁴. У постанові про призначення експертизи, предметом дослідження якої є «Код-грабер» чи спеціальні ретранслятори сигналу перед експертами, зокрема, ставлять такі запитання: Чи може наданий пристрій приймати і передавати сигнали, надіслані з приладів автомобільної сигналізації? Чи дозволяє наданий пристрій обробляти дані, отримані від приладів автомобільної сигналізації?⁵.

Злочинці-професіонали дуже легко зламують електронну систему автомобіля, обходячи включений іммобілайзер, що вимагає при запуску двигуна оригінального ключа. Одні й ті ж моделі ТЗ працюють за схожими схемами, а тому на «чорних ринках» можна придбати «заводилки» – спеціальні прилади для певних марок авто. Такі прилади підключають до штатного діагностичного роз'єму, або до CAN-шини (до якої можна пробратися, просвердливши невеликий отвір у задніх дверях)⁶. Складні пристрої можуть

¹ Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та [...] наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>

² Tymchak Vasyly, Tymchak Mariana The use of special knowledge during the investigation of illegal possession of vehicles. *Visegrad Journal on Human Rights* № 1. 2022. С. 67-171.

³ Що таке «Код-граббер»: опис, принцип роботи та способи захисту. Як уникнути викрадення. [сайт]. URL: <https://uk.man-trailer.com/>

⁴ SMART KEY, Как угоняют машины с бесключевым доступом запуска. *Методы противодействия. Professional Digital Protect*: [сайт]. 2020. URL: <https://shop-digital.com.ua/blog/smart-key-kak-ugoniayutماشiny-s-beskluchevym-dostupom-zapuska-metody-protivodeystviia>

⁵ Кожевніков О. А. Прилади для зламу радіоканальних автомобільних сигналізацій як об'єкт експертного дослідження. *Криміналістичний вісник*. № 2 (28). 2017. С. 95.

⁶ Tymchak Vasyly, Tymchak Mariana The use of special knowledge during the investigation of illegal possession of vehicles. *Visegrad Journal on Human Rights* № 1. 2022. С. 170.

читати PIN-коди іммобілайзерів і програмувати транспондери, які в них входять. Є й альтернативний метод – дублювати деякі встановлені модулі (це, до речі, найпростіше для викрадача). Досвідчений злочинець за 1,5 хвилини зможе замінити у автомобілі рідний електронний блок управління, запобіжний модуль і рідер замку запалювання на зовнішні, «прописані» між собою, і легко заведе машину, не маючи справжнього ключа¹. У такому випадку потрібно призначати *експертизу комп'ютерної техніки і програмних продуктів*. На вирішення експерту можуть бути поставлені, зокрема, наступні питання: Для якої мети призначене програмне забезпечення, що наявне на комп'ютерно-технічному пристрої? Чи можливо за допомогою встановленого програмного забезпечення знешкодити електронну систему автомобіля? Чи можливо за допомогою встановленого програмного забезпечення проникнути до салону автомобіля чи запустити двигун?² Чи містить носій досліджуваного комп'ютера інформацію про певні (зазначити, які саме) дії користувача? Чи можливо виконання певних дій за допомогою даного програмного продукту? Чи можливе вирішення певного завдання за допомогою даного програмного продукту? Чи реалізовані у даному програмному продукті (програмному коді) функції, передбачені технічним завданням на його розробку³.

Такі знання наявні у працівників підприємств з виготовлення, розроблення або з встановлення автотранспортних систем охоронних сигналізацій. Відповідно до ч. 2 ст. 71 КПК, такі спеціалісти можуть надати безпосередню технічну допомогу для проведення експертизи та надати консультації щодо визначення способів, знарядь та засобів подолання систем охорони на окремо взятому ТЗ відповідної марки, моделі та модифікації. Спеціалістів такого фаху доцільно залучати для консультативної допомоги до проведення спеціальних операцій під час пошуку ТЗ, якими незаконно заволоділи, для можливості застосування різного спеціального обладнання з метою встановлення місця знаходження безперервно працюючих пригнічувачів сигналів «глушилок». Залучення таких спеціалістів необхідно для отримання інформації про переміщення та вихід на зв'язок, транспортних охоронних систем, що встановлені на ТЗ якими незаконно заволоділи.

Відповідні знання та навички у *галузі автомобілебудування* мають працівники з виробництв ТЗ, їх представництв, дилерських мереж з обслуговування ТЗ різних марок, фахівці СТО. Залучення таких спеціалістів дасть можливість ідентифікувати ключі ТЗ, що вилучені під час обшуків у підозрюваних. За вилученими ключами фахівці дилерських центрів допоможуть ідентифікувати VIN номери ТЗ, якими незаконно заволоділи.

Як показало проведене дослідження, у провадженнях про незаконне заволодіння ТЗ, вчинених організованими групами, використання спеціальних

¹ ТОП-10 способів угона автомобіля. 130: [сайт]. URL: <https://130.com.ua/top10-sposobov-ugona/>.

² Tymchak Vasyli, Tymchak Mariana The use of special knowledge during the investigation of illegal possession of vehicles. *Visegrad Journal on Human Rights* № 1. 2022. С. 170.

³ Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та [...] наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>

знань спеціаліста здійснювалося в основному у формі його залучення до участі у таких слідчих діях, як огляд місця події, огляд документів та речових доказів, слідчий експеримент, де він надавав сприяння слідчому у виявленні та закріпленні слідів злочину та у використанні технічних засобів фіксації ходу проведення слідчої дії. Отже, можна зробити висновок, що використання слідчим спеціальних знань під час розслідування незаконних заволодінь ТЗ може бути високоефективним лише за умови комплексного характеру такого використання. Недоліки використання знань спеціаліста, особливо під час огляду місця події та на початковому етапі розслідування, тягнуть за собою на наступних етапах неефективне використання знань експерта та, зрештою, ведуть до втрати можливостей отримати необхідні докази про ті чи інші обставини злочину, що розслідується. У той же час грамотне та вміле використання знань спеціаліста сприяє виявленню та фіксації слідів злочину, дозволяє спеціалістам визначити, в якій галузі знань має бути призначена відповідна експертиза, а також визначитися з необхідними питаннями для з'ясування, щоб поставити їх експерту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або заміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 288 с.
2. Богатиков О. В. Використання спеціальних знань під час розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами учинених організованими групами. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національної поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 282–285.
3. Богатиков О. В. Особливості механізму вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом під час воєнного стану. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2022. № 2.
4. Бояренко А. Ю. Способи скоєння незаконного заволодіння транспортними засобами. *Форум права*. 2011. № 2. С. 116–120.
5. Брисковська О. М. Особливості криміналістичної характеристики незаконного заволодіння автотранспортом. *Митна справа*. 2013. № 4 (88). Ч. 2 Книга 1. С. 113–119.
6. Ваканич О. В. Форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні *Наукова спільнота* 2015 URL: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-1466/>
7. Вознюк А., Дуда А., Арешонков В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2021. № 4 (121). С. 9–10. URL: <https://doi.org/10.33270/01211214.7>.
8. Вплив війни на злочинність в Україні *Укрінформ* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3536394-vpliv-vijni-na-zlocinnist-v-ukraini.html>.
9. Грига М. А. Деякі процесуальні та тактичні недоліки під час організації і проведення обшуку. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 195–197.
10. Денисюк С. Ф., Шепитько В. Ю. Обыск в системе следственных действий (Тактико-криминалистический анализ): научно-практическое пособие. Харьков: Консум, 1999. 160 с.
11. Експертиза у судовій практиці: наук.-практ. посіб. / за ред. В.Г. Гончаренка 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 388 с.
12. Кононенко Н. Особливості розслідування слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом *Підприємництво, Господарство і Право*. № 11. 2020 С. 254–259.
13. Кожевніков О. А. Прилади для зламу радіоканальних автомобільних сигналізацій як об'єкт експертного дослідження. *Криміналістичний вісник*. № 2 (28). 2017. С. 91–96.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 08.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

15. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України) : науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ : Норма права, 2021. 130 с.

16. Криміналістика України: питання і відповіді - Навчальний посібник, 2012 р. URL: <http://mego.info/> матеріал / 46-ототожнення-особи-за-ознаками-зовнішності-портретна-експертиза.

17. Лютий В. В. Наукова розробленість питання протидії незаконним заволодінням транспортними засобами, вчиненими організованими групами *Право і суспільство*. 2015. № 6-2. С. 199–205.

18. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: Монография. М.: Изд-во РУДН, 2000. 296 с.

19. Малиновська Т. М., Тихоненко Л. Л. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування: метод. рек. Харків. 2015. 46 с.

20. Мицак Б. Ф. Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2010. 244 с.

21. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / І.А. Вартилицька, О.В. Микитчик; за заг ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

22. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KKS_VS.pdf.

23. Особливості встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами: навч. посібник / [О. Л. Христов, Ю. В. Христова, О. О. Літун]. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 80 с.

24. Патрелюк Д. А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2014. 250 с.

25. Погорєцький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право"*. 2012. №1(5). С. 1–20. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>

26. Породько В. В. Правові засади проникнення до житла в позасудовому порядку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 61–62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-9/12>.

27. Порядок організації і тактики проведення поліцейської операції «Перехват»: методичні рекомендації / Ю. І. Давигора, Д. Й. Никифорчук, В. І. Василичук, С. В. Тіхонов, В. А. Куліков, В. В. Крижна. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 33 с.

28. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду України від 25 верес. 2018 р. у справі № 623/4131/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76812124>.

29. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та [...] наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>.

30. Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами підрозділами Національної поліції України: практичний poradnik з елементами інтерактивних технологій / Бондар В. С., Бочковий О. В., Дудоров О. О., Кривонос М. В., Скляніченко Д. В. та ін. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О. О. Дудорова. Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2020. 311 с.

31. Про негайне роззброєння незаконних збройних формувань в Україні : Постанова Верховної Ради України від 1 квітня 2014 року № 1174-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-18#Text>.

32. Процесуальний порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи: метод рек., Вознюк А. А., Грига М. А., Дуда А. В., Кузьмічова-Кисленко Є. В. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 44 с.

33. Пясковський В. В., Чоронус Ю. М., Самодін А. В. Криміналістика: підручник / за ред. В. В. Пясековського. Київ: Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

34. Ратинов А. Р. Обыск и выемка: учеб. пособие / под ред. проф. А. И. Винберга. М.: Госюриздат, 1961. 217 с.

35. Сезонов В. С. Особливості підготовки та призначення криміналістичної експертизи транспортних засобів та реєстраційних документів *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 19. С. 191–201.

36. ТОП-10 способів угона автомобіля. 130: [сайт]. URL: <https://130.com.ua/top10-sposobov-ugona/>.

37. Трьом мародерам, яких затримали на блокпосту в Житомирі після крадіжки в Ірпені, обрали запобіжні заходи. URL: https://www.zhitomir.info/news_206876.html.

38. Удалова Л. Д. Науково-технічне забезпечення отримання вербальної інформації. Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квіт. 2009 р.). Вид. присвячене пам'яті проф. А. Я. Дубинського. Київ: Атіка, 2009. С. 366–369.

39. Удалова Л. Д. Допит: критерії його ефективності. *Вісник Одеського ін.-ту внутр. справ*. 2002. № 2. С. 101–104.

40. Удалова Л. Д. Допит як засіб процесуального доказування на досудовому слідстві *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. Донецьк. № 4. 2002. С. 123–126.

41. Ухвала Деснянського районного суду м. Чернігова від 11 лют. 2020 р. у справі № 161/2080/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87543811>.

42. Ухвала Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 02 черв. 2020 р. у справі № 688/1086/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89608469>.

43. Хавронюк М., Мельник М. Ознаки і поняття організованої групи та злочинної організації (кримінально-правовий аспект). *Право України*. 2000. № 4. С. 59–64.

44. Христов О. Л., Денисенко Є. М. Особливості встановлення механізму вчинення незаконних заволодінь автомобілями обладнаними системами захисту. *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 жовт. 2018 р.). Дніпро: Дніпропетровський держ. унів. внутр. справ 2018. С. 238–241.

45. Цибенко О. С. Особливості допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного заволодіння автомобілем, учиненого із подоланням систем захисту. *Наук. вісн. Дніпропетровського державного ун-ту внутр. справ*. 2018. № 1. С. 201–212.

46. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків, 2007.

47. Шепітько В. Ю. Обшук і виїмка // Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підручник / За ред. В. Ю. Шепітька. Харків. Право, 1998. С. 94.

48. Що таке «Код-граббер»: опис, принцип роботи та способи захисту. *Як уникнути викрадення* [сайт]. URL: <https://uk.man-trailer.com/>

49. Tymchak Vasyly, Tymchak Mariana. The use of special knowledge during the investigation of illegal possession of vehicles. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 1. 2022. С. 67–171.

50. SMART KEY, Как угоняют машины с бесключевым доступом запуска. Методы противодействия. Professional Digital Protect: [сайт]. 2020. URL: <https://shop-digital.com.ua/blog/smart-key-kak-ugoniaiutmashiny-s-beskliuchevym-dostupom-zapuska-metody-protivodeistviia>.

[illegible]

Наукове видання

БРИСКОВСЬКА Оксана Миколаївна
БОГАТІКОВ Олександр Володимирович
БОНДАР Сергій Володимирович
СТАРЕНЬКИЙ Олександр Сергійович
ФІЛІПОВ Юрій Євгенович

РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

Методичні рекомендації

Комп'ютерна верстка: *О.М. Брисковська, М.А. Грига*

Підп. до друку 24.03.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 3,72. Наклад 50 прим.

Віддруковано в друкарні ТОВ «7БЦ»
03067, м. Київ, вул. Олекси Тихого, 84
e-mail: 7bc@ukr.net, тел: (044) 592-00-80
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №5329 від 11.04.2017